

ŽVILGSNIS Į PASAULĮ

ŠIAURĖS AMERIKOS INDĖNAI

Pažintis su turtingomis Amerikos indėnų kultūromis – nuo pueblų gyventojų Pietvakariuose iki eskimų medžiotojų ledinėje Šiaurėje

Kartu su AMERIKOS GAMTOS ISTORIJOS MUZIEJUMI

ŽVILGSNIS Į PASAULĮ

ŠIAURĖS AMERIKOS INDĖNAI

Arapahų žaislinis arkliukas

Tlingitų šamano galvos apdangalas

Dakotų lėlė tradicine suknele

Dakotų maišelis pypkei

Karoliukais išsiuvinėta dakotų liemenė

Šiaurės Grenlandijos eskimų sniego akiniai

Čoktavų juosta

Erelio plunksnos, kurias su galvos raiščiu nešiodavo odžibvas, čipevų karys, simbolizuoja jo karinius nuopelnus: įkarpos buvo gautos užmušus dakotą ir nulupus jo skalpą

Menominių mokasinai

Plunksnos be įkarpų – nulupus skalpą kito kario užmuštam dakotui, o triušio kailio kuokšteliai rodo, kiek kulkų buvo jo šautuve, kai jis nulupo skalpą

Vinebagų galvos apdangalas „ežiukas“

Tlingitų plaukų papuošalas iš šerno ilčių

ŽVILGSNIS Į PASAULĮ

ŠIAURĖS AMERIKOS INDĖNAI

Teksto autorius
DAVID MURDOCH
Vyriausiasis konsultantas
STANLEY A. FREED PhD
Fotografijų autorius
LYNTON GARDINER

Dvi omahų taikos pypkės

A DORLING KINDERSLEY BOOK

alma littera
VILNIUS 1997

Arapahų Dvasių šokio lazda

Akmeninis penobskotų vėzdas

Dakotų švilpynė

A DORLING KINDERSLEY BOOK

Versta iš: EWG (Eyewitness Guides)
NORTH AMERICAN INDIAN
Dorling Kindersley, London,
in association with The American Museum
of Natural History
1996

Knygos redaktorė Marion Dent
Meninė redaktorė Vicky Wharton
Vyriausiasis redaktorius Simon Adams
Vyriausioji meninė redaktorė Julia Harris
Mokslinė konsultantė Céline Carez
Nuotraukų konsultantė Sarah Moule
Leidėja Catherine Semark
Konsultantai Laila Williamson, Scarlett Lovell
ir Mary Ann Lynch

Iš anglų kalbos vertė DIANA BUČIŪTĖ
Redagavo BRONĖ BALČIENĖ

ISBN 9986–02–318–1
SL 412. Išleido leidykla „ALMA LITTERA",
Šermukšnių g. 3, 2600 Vilnius

Dakotų karo vėzdas

Navahų rimbas

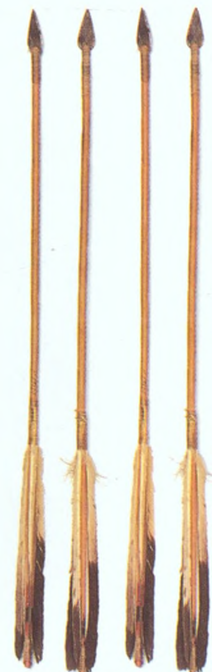

Apačių karo vėzdas

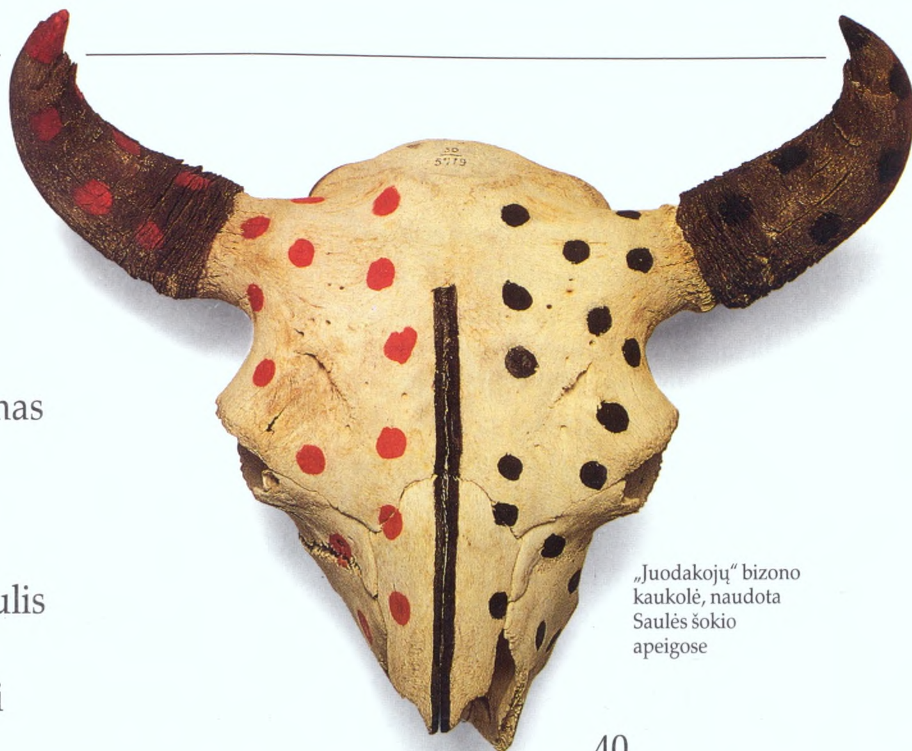
Apačių tabakinė

Hopių lankas ir strėlės

Turinys

„Juodakojų“ bizono kaukolė, naudota Saulės šokio apeigose

Amerikos apgyvendinimas

KAS BUVO PIRMIEJI AMERIKIEČIAI? Archeologai sutaria, kad žmonės tikriausiai atėjo į Ameriką ledynmečio sausumos tiltu iš Sibiro, tačiau nesutaria, kada tai įvyko. Anksčiau buvo manoma, kad jie atsikraustė prieš 12 000 metų, bet pagal naujas mokslines teorijas tai galėjo būti prieš 40 000 metų. Kai kurie dabartiniai Šiaurės Amerikos čiabuviai tiki savo legendomis, aiškinančiomis žmonių atsiradimą Amerikoje, kaip kai kurie krikščionys tiki, kad žmogus buvo sukurtas Edeno sode. Archeologija rodo, jog pirmieji amerikiečiai, kad ir kaip jie čia atsirado, prisitaikė prie klimato bei aplinkos permainų ir medžiotojus, naudojančius ginklus su akmens antgaliais, pakeitė labiau išsivysčiusios žemdirbių ir amatininkų bendruomenės.

MIGRACIJOS TEORIJA
Ledynmečiu, milžiniškoms vandens masėms sušalus į ledynus ir nuslūgus jūros lygiui, Beringo sąsiauryje nebeliko vandens ir plati bemedė lyguma (Beringija) sujungė Sibirą ir Aliaską. Maždaug prieš 12 000 metų atsivėrė neapledėjęs koridorius. Archeologai mano, kad paleoindėnai perėjo Beringiją šiuo koridoriumi ir apgyvendino šalį į pietus nuo ledynų.

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta pirmoji žmonių migracija iš Sibiro ledynmečio sausumos tiltu

Atlatlio modelis

Mažas Klovio antgalis

Folsomo antgalis

Didesnis Klovio antgalis siekė iki 13 cm ilgio

Akmens pasvaras, į kurį remdavosi ietis

Medinis strypas siekė iki 1 m ilgio

Odos rankena su kilpomis pirštams įkišti

Juodojo skalūno antgalis iš Naujosios Anglijos

Vario ietigalis iš Didžiųjų ežerų srities

Retušuotas akmens ietigalis iš Tenesio

Vario ietigalis iš Didžiųjų ežerų srities

LEDYNMEČIO MEDŽIOTOJAI
Kad Amerikoje jau ledynmečiu būta žmonių, galutinai įrodyta 1926, kai Folsome, Naujojoje Meksikoje, buvo rasta dailiai apdirbtų akmens antgalių, ne mažiau kaip 10 000 metų senumo. 1932 Klovyje, Naujojoje Meksikoje, buvo iškasta dar senesnių ginklų antgalių, kurių amžius siekia iki 12 000 metų.

DIDESNIS GREITIS
Prieš 10 000 metų mamutų, mastodontų, senovės laikų bizonų ir gigantiškųjų tinginių medžiotojai – tokie kaip Folsomo gyventojai Naujojoje Meksikoje – naudojo specialų įrankį ietims svaidyti, dabar vadinamą atlatliu (actekų kalba tai reiškia „ieties svaidyklė“). Tai buvo medinis strypas su gilia įkarta, į kurią storuoju galu būdavo įstatoma ietis. Su atlatliu paleista ietis skriedavo greičiau ir toliau.

IŠNYKIMO PRADŽIA
Prieš 10 000 metų, ledynmečio pabaigoje, pradėjo nykti daug didžiulių gyvūnų, tokių kaip mamutai, tikriausiai dėl aplinkos permainų ar per didelio medžiojimo. Nuo 5000–1000 pr. Kr. rytinių miškų gyventojai išmoko medžioti miško gyvūnus. Jie gyveno nuolatinėse gyvenvietėse, buvo patyrę įrankių dirbėjai (darė ietigalius) ir turėjo bendruomeninę sanklodą.

Nugludinta anasazių elnio kaulo mentelė

Turkio ir gagato inkrustacija

KODĖL JIE IŠNYKO?

Anasaziai (šis navahų kalbos žodis reiškia „senas priešas") gyveno ties dabartine Arizonos ir Naujosios Meksikos riba. Iki 1100 m. jie statė didžiulius akmens ir molio statinius, kurie vėliau buvo pavadinti pueblais (p. 46–47). Anasazių kultūra išnyko XIII a. pabaigoje: tam lemiamą įtaką, matyt, turėjo užsitęsusi sausra.

Hohokamų kriauklinės apyrankės

DYKUMOS GYVENTOJAI

Hohokamai (nuo pimų kalbos žodžio, reiškiančio „dingusieji") gyveno dykumoje netoli Gilos upės, Arizonoje, apie 500 pr. Kr.–1500. Patyrę drėkinamųjų kanalų tiesėjai, jie vengė kariauti, augino kukurūzus, statė miestus ir buvo puikūs amatininkai, darantys papuošalus iš kriauklių (kairėje) ir dailią keramiką (apačioje).

Retas gagato papuošalas, rastas Bonito pueble

Akis – turkio inkrustacija

Varlė anasazių kultūroje buvo vandens simbolis

ANASAZIŲ AMATININKAI

Anasaziai buvo puikūs architektai ir miestų projektuotojai. Didžiuliai jų statiniai stovi ir šiandien, primindami šią turtingą civilizaciją. Jie taip pat gamino įdomią keramiką ir meistriškai apdirbdavo turkį (viršuje).

Tradicinis raudonas ir geltonas hohokamų puodas

TRADICINIS STILIUS

Hohokamai, papagų ir pimų (p. 50–51) protėviai, galėjo būti vienos iš didžiųjų Centrinės Amerikos civilizacijų, greičiausiai majų, atšaka. Jų ankstyvoji keramika panaši į senovės Meksikos keramiką. Apie 400 m. jie pradėjo lipdyti įspūdingus dvispalvius puodus (raudona spalva tamsiai geltoname fone), puošiamus paprastais brūkšniais. Vėliau atsirado sudėtingesnių piešinių, vaizduojančių gyvūnus, žmonių figūras ir jų dievus. Hohokamai degindavo mirusiuosius, o pelenus kartais supildavo į šiuos tradicinius indus ir užkasdavo į žemę.

Mimbrų puodas kaip laidojimo auka per apeigas būdavo „užmušamas", t. y. prakiurdomas, kad galėtų išeiti dvasia

Gyvūno galva

MOGOLJONAI IR MIMBRAI

Mogoljonai (jų vardas kilęs nuo jų gimtinės kalnuose, ties Arizonos ir Naujosios Meksikos riba) gyveno atsiskyrę kalnų slėniuose apie 300 pr. Kr.–1300. Mimbrai (jiems artima grupė, gyvenanti Naujojoje Meksikoje prie Mimbrų upės) maždaug nuo 700 m. gamino juodai ir baltai dekoruotą keramiką. Vėliau jų meistrai pradėjo kurti gyvus įvairių būtybių (žvėrių, paukščių ir žmonių) piešinius ir geometrinius raštus – dažnai jungdami vienus ir kitus.

Erdvus žemynas

KANADOJE IR JAV XV a. gale gyveno maždaug 1,3 milijono žmonių. Per 11 500 metų pirmųjų Sibiro migrantų palikuonys pasidalijo į daugiau kaip 300 genčių. Tankiausiai buvo gyvenama į rytus nuo Misisipės, Kalifornijoje ir Šiaurės Vakaruose. Šios gentys naudojo įvairius maisto išteklius ir tobulino amatininkų įgūdžius. Jų pasaulis nuolatos keitėsi – išnyko medžiojami gyvūnai, sausra ir genčių tarpusavio karai vertė kraustytis iš vienos vietos į kitą. Per kitus 400 metų katastrofiškas permainas atnešė europiečiai: Šiaurės Amerikos indėnai prarado savo žemes, sumažėjo jų gyventojų skaičius, sunyko kultūra.

Erelio plunksnų galuose pririšta arklio ašutų

LYGUMŲ SIAUBAS

1500 čejenai dar nebuvo grėsmingi Didžiųjų lygumų kariai (p. 28–29). Įsikūrę kaimuose, jie dirbo žemę ir medžiodavo Minesotoje. Jie pasitraukė į vakarus tik XVIII a. viduryje, metė žemdirbystę ir tapo raiteliais klajokliais, bizonų medžiotojais. Tada erelio plunksnų karinė kepurė (kairėje) pasidarė patyrusio ir gerbiamo kario ženklu.

Raudonas audinys, stiklo karoliukai ir metalo skridinys puošia galvos apdangalą

Kailio kutas

Čejenų vado Baltojo Erelio šventinė kario kepurė

Apačių elnio odos kepurė, papuošta stiklo karoliukais ir metalo skridiniu

Erelio plunksnos

APAČIŲ KARYS

1500 apačiai (p. 48–49) Amerikos Pietvakariuose dar buvo nauji gyventojai, atsikraustę iš Kanados maždaug prieš 50 metų. Ispanų keliautojas Fransiskas de Koronadas (1510–1554) manė, kad 1540 jo sutikti čirikahujai yra „malonūs žmonės“, bet kiti ispanai jau nebepritarė jo nuomonei.

Tlingitų šamano galvos apdangalas

Šarkos uodegos plunksnos

Baltos erelio plunksnos

Gulbės pūkai supa ištapytą medinę kaukę, vaizduojančią erelį

PIKTOSIOS DVASIOS IŠVARYMAS
Šiaurės Vakarų gyventojai (p. 52–57) tikėjo, kad dvasių pasaulis veikia visas genties gyvenimo puses. Jie gerbė savo šamanus, nes tie galėjo patekti į dvasių pasaulį, turėdami dvasią globėją, kurią vaizdavo gąsdinanti kaukė su prašmatniu galvos apdangalu. Šamano galios leido jam (ar jai) pranašauti įvykius, atnešti sėkmę ir išgydyti ligonį. Kadangi buvo tikima, jog ligas sukelia piktosios dvasios, šamanas, padedamas dvasios globėjos, išvarydavo piktąją dvasią.

DU TIMUKUJAI
Džonas Vaitas – XVI a. aštuntajame dešimtmetyje jis kurį laiką gyveno anglų „prarastojoje kolonijoje" Roanoke, Šiaurės Karolinoje, – mokėjo piešti ir piešdavo Pietryčiuose sutiktas gentis. Vėliau jis nukopijavo Floridos timukujų atvaizdus (dešinėje), nupieštus savo draugo Žako le Muano. Sužavėtas indėnų, Vaitas kūrė Europoje malonių ir kilnių žmonių įvaizdį. Deja, XVII a. pabaigoje vis dar populiarūs jo piešiniai teikė peno europiečių fanatizmui ir prietarams: jie matė tik nuogus, begėdiškus, stabmeldžius laukinius.

Du timukujai su tradicinėmis kūno tatuiruotėmis

„Ežiukas" iš dažytų gyvulio plaukų – nulupus priešo skalpą, būdavo pridedama erelio plunksna

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta dešimt Šiaurės Amerikos indėnų kultūrinių sričių

KARINIS GALVOS APDANGALAS
Kai kaimuose gyvenantys vinebagai (p. 22–23) traukdavo medžioti bizonų, jie eidavo pėsčiomis. Per antpuolį vinebagų karys dėvėdavo „ežiuką", jei buvo užmušęs priešą, bet nenulupęs jo skalpo. Plaukai būdavo pririšami prie plokščios, plonos kaulinės plokštelės (vadinamos skirstikliu), kuri prispausdavo „ežiuką" prie galvos.

KULTŪRINĖS SRITYS
Šiame žemėlapyje parodyta dešimt Šiaurės Amerikos regionų, kurių geografija, klimatas ir ištekliai suformavo skirtingas juose gyvenančių genčių kultūras. Tai Rytų žemdirbiai, sėslūs Pietvakarių kaimų gyventojai, Lygumų klajokliai bizonų medžiotojai ir Arkties eskimai. XV a. pabaigoje indėnai kalbėjo daugiau kaip 200 įvairių kalbų. Vienos srities kaimyninių genčių kalbos galėjo skirtis viena nuo kitos tiek, kiek prancūzų kalba nuo vokiečių, todėl Lygumose buvo plačiai vartojama ženklų kalba.

Vinebagų „ežiukas"

Medicina ir dvasių pasaulis

ŠIAURĖS AMERIKOS indėnų gyvenime viešpatavo paslaptingos jėgos. Neregima, bet visur esanti, antgamtinė dvasių pasaulio galia darė įtaką žmonėms, gyvūnams ir augalams. Ypatingų sugebėjimų turintys vyrai ir moterys, vadinami šamanais, pasisėmę šios galios, galėjo paveikti žemišką pasaulį, ypač gydyti ligonius. Kadangi šamanas turėdavo vaistažolių, europiečiai vadino jį žiniuoniu, bet šamano ir jo genties akimis iš tikrųjų gydydavo dvasių galia. Norėdami padėti ligonio sąmonei atsikratyti ligos, šamanai griebdavosi teatrališkų apeigų. Be to, jie nusimanė apie vaistus, tokius kaip stimuliuojantis kofeinas ir acetilsalicilo rūgštis (aspirinas), vartoti Pietryčiuose „penkių genčių". Lygumų gentys vartojo ir veiksmingas vaistažoles: arono šaknimis gydė dusulį, kraujažolėmis nedideles žaizdas. Šamanai (kaip ir baltieji gydytojai) buvo bejėgiai prieš didžiąsias iš Europos atneštas epidemijas – ypač raupus, dėl kurių čiabuvių skaičius nuo 1,3 milijono 1500 m. buvo sumažėjęs iki 400 000.

Šią lazdą šamanas laiko per gydymo ritualą

Medinė išdrožinėta kvinaultų lazda

ŠAMANO DVASIA GLOBĖJA
Kaip ir visos Šiaurės Vakarų gentys, kvinaultai tikėjo esant daugybę dvasių, nuolatos veikiančių žemišką pasaulį. Šamanui galią iš dalies suteikdavo jo dvasia globėja. Varydamas iš ligonio piktąją dvasią, šamanas laikydavo rankoje išdrožtą dvasios globėjos atvaizdą (viršuje).

KAIP GYDYTI PILVO SKAUSMĄ
Hidatsai, Lygumų gentis, blogą virškinimą ar kitokius pilvo skausmus gydė masažuodami pilvą ranka ar pilvo spaudikliu (viršuje). Gulinčiam ligoniui apvaliu instrumento (paprastai kedro medžio) galu būdavo trinamas pilvas.

Gydomoji pypkė

Lapės uodega

Džordžo Ketlino nupieštas Senasis Lokys, mandanų šamanas

SENASIS LOKYS
Mandanai, kaip ir kitos Lygumų gentys, tikėjo, kad regėjimai suteikia dvasinių galių. Laukdami regėjimo, mandanai, atsiskyrę vienatvėje, melsdavosi, nevalgydavo, kol beveik imdavo kliedėti. Tas, kurį aplankydavo tikrai reikšmingas regėjimas, tapdavo šamanu. Apranga ir įrankiai (viršuje) būdavo parenkami pagal pirmąjį ir vėlesnius šamano regėjimus, todėl įgydavo galios.

Čia būdavo pritvirtinamas kaušelis tabakui

Sausgyslės virvė

Lokio kailio apdarą puošia gyvulių ir paukščių odos

GYDYMO APEIGOS
Džordžas Ketlinas (1796–1872) užsibrėžė aprašyti, koks buvo Amerikos indėnų gyvenimas, kol jo dar nebuvo sugriovę baltieji. Jis apkeliavo Amerikos Vakarus (1830–1836), įgijo 48 genčių pasitikėjimą ir nupiešė daugiau kaip 500 gyvų piešinių ir eskizų su smulkiomis pastabomis. Šis piešinys vaizduoja Lygumų „juodakojų" genties šamaną per gydymo apeigas. Apsirengęs lokio kailio drabužiu, viršuje pasibaigiančiu kauke, šamanas šoka aplink ligonį.

Dviburnė jūrų liūto galva

Briedžio kaulas

Jūrinės ausinukės kriauklės inkrustacija

SIELOS GAUDYMAS
Cimšianų, kaip ir kitų Šiaurės Vakarų genčių, šamanai manė, kad žmogus suserga arba apsėstas piktosios dvasios, arba praradęs sielą – matyt, raganos užkerėtas. Todėl vienas iš svarbiausių šamano instrumentų buvo sielos gaudiklis (dešinėje). Tai būdavo išpjaustinėtas kaulinis vamzdelis, kuris pagaudavo sielą ir grąžindavo ją į kūną. Kartais pūtimas pro sielos gaudiklį padėdavo išvaryti negalavimą.

Šventoji „juodakojų" griaustinio pypkė

Dakotų vaistinėlė ir vaistažolės

Medvilninis maišelis su žolėmis, užrištas sausgysle

PIRMASIS GRIAUSTINIO ŽENKLAS
Iš visų gydomųjų pypkių „juodakojai" labiausiai garbino griaustinio pypkes. Išgirdus pirmąjį pavasario griaustinį, šios pypkės būdavo ištraukiamos iš apeiginių daiktų krūvos ir aukojamos griaustinio dvasiai. Apeigomis buvo prašoma apsaugoti nuo žaibo nutrenkimo (dažno pavojaus Lygumose) ir suteikti gydymo galią. Griaustinio pypkės savininkas buvo labai gerbiamas, bet paprastai pypkė vėliau būdavo perduodama kitiems.

VAISTAI NUO VISŲ LIGŲ
Ligoniai ne tik kreipdavosi pagalbos į šamanus, kad jie išgydytų ligą savo antgamtine galia, bet ir vartodavo daugybę paprastų žolelių. Šioje XX a. pradžios dakotų vaistinėlėje yra vaistažolių nuo galvos, ausų, pilvo skausmo, kraujavimo, patinimų ir kitų negalavimų. Žoles sutrynus alavine trintuve ir jų miltelius subėrus į karštą vandenį, būdavo sutaisoma gydomoji arbata.

Tolimieji Šiaurės Rytai

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyti Šiaurės Rytai: Naujoji Anglija ir Šv. Lauryno žemumos, Vidurio Atlanto pajūris, Ohajo upės slėnis ir vakarų Didieji ežerai

DIDELIŲ KONTRASTŲ kraštas, miškingi Šiaurės Rytai, driekėsi nuo Šv. Lauryno upės iki dabartinės Šiaurės Karolinos ir į vakarus nuo Misisipės. Šis kraštas buvo turtingas medžiojamų žvėrių ir žuvų, nes jo gyventojai augino kukurūzus, moliūgus ir pupeles, išskyrus tolimuosius Šiaurės Rytus, kur buvo labai šalta. Šiaurės gentys, kaip penobskotai ir malesitai, gyvenantys tarp ežerų ir upių, ištobulino beržo tošies kanoją, kurios labai pavydėjo jų kaimynai. Nuo XVII a. pradžios, indėnams prekiaujant kailiais su europiečiais, atkeliavo naujos idėjos ir medžiagos. Tačiau XVIII a. Šiaurės Rytų gyventojai (kaip galingoji Irokėzų lyga) buvo įtraukti į europiečių karus dėl kolonijų Šiaurės Amerikoje, priversti pasirinkti kurią nors pusę per Amerikos revoliuciją (1775–1783) ir 1812 prasidėjusį Didžiosios Britanijos–JAV karą. Didžiuma genčių prarado nepriklausomybę, o kai kurias negailestinga kolonizacija visiškai nušlavė.

IŠRADINGAS SUMANYMAS
Tokios gentys kaip Naujosios Škotijos mikmakai žuvis savo ežeruose ir upėse žvejodavo kabliais, lynais, lankais, žeberklais ar bučiais. Jie mėgdavo žvejoti naktį su beržo tošies deglais. Priviliotos šviesos, žuvys išplaukdavo į paviršių ir būdavo pasmeigiamos žeberklais iš tošinių kanojų.

Medinis mikmakų žeberklo kotas, virve pririštas prie trijų dantų

Vidurinis metalo dantis pasmeigia žuvį

Šoninis medžio dantis neleidžia žuviai ištrūkti

KARALIUS PILYPAS
1675 įpykintas ir išgąsdintas didėjančios europiečių galybės, „Karalius Pilypas" (arba Metakometas), vampanoagų vadas, užpuolė Naujosios Anglijos kolonijas. Galiausiai maištas buvo numalšintas, bet jei Karalius Pilypas būtų sudaręs tvirtą sąjungą su kitomis gentimis, jis būtų sugriovęs anglų kolonijas.

Metalo ašmenys virve taip pririšti prie medinės rankenos, kad medžio apdirbėjui būtų patogu peilį laikyti

LENKTAS PEILIS
Iš beržo tošies buvo dirbamos kanojos, vigvamai ir popierius. Tošį peiliais (tokiais kaip šis penobskotų pavyzdys) supjausčius į juostas, jų kraštuose yla išbadžius skyles ir juostas susiuvus eglių šaknimis, būdavo daromi indai maistui taisyti ar atsargoms laikyti. Dvispalviai raštai buvo sukurti nukrapštant nuo tošies vidinio paviršiaus tamsų sluoksnį ir atidengiant šviesesnįjį.

Malesitų kanojos modelio vaizdas iš viršaus (dešinėje) ir iš šono (apačioje)

Irklas siekia iki 1,5 m ilgio

Kanoja žemais galais stabiliau laikosi ramiuose vandenyse, o kanojos aukštais galais saugo nuo bangų audringuose vandenyse

Dėl išilgai einančių tošies skaidulų juostas lengviau susiūti

Kanoja siekia iki 7,5 m ilgio

Pečius puošiantys kutai

Karoliukais siuvinėtos gėlės rodo Europos įtaką

EUROPOS ĮTAKA

Kol nebuvo ryšių su europiečiais, Šiaurės Rytų gyventojai nešiojo odinius drabužius, kartais papuoštus pieštais simboliais arba dažytais dygliakiaulės dygliais. Kolonistai europiečiai atnešė naujų medžiagų ir puošmenų, tokių kaip audiniai, stiklo karoliukai, siūti švarkai ir kelnės. Šiaurės Rytų gyventojai perėmė daugelį šių naujovių. Jų tradicinis vyrų drabužis buvo odinis švarkas su pieštais ornamentais. Šios penobskotų elnio odos palaidinės sukirpimas ir išsiuvinėjimas stiklo karoliukais rodo Europos įtaką.

Akmens vėzdas, įtvertas į medinį kotą

ELNIŲ ŽUDIKAS

Nors miškų gyventojai buvo įgudę medžiotojai, juos ne visada lydėdavo sėkmė. Todėl burtais buvo prašoma dvasių pasaulio pagalbos, ritualais siekiama susirišti su nudobtų žvėrių dvasiomis. Svarbiausias medžioklės ginklas buvo lankas. Tačiau strėlė ne visada pribaigdavo žvėrį, todėl sužeistas elnias būdavo užmušamas akmens vėzdu (tokiu kaip šis penobskotų pavyzdys).

Atramos, padarytos iš baltojo kedro

ELNIO ODOS MOKASINAI

Kaip visi Šiaurės Rytų miškų gyventojai, penobskotai avėdavo elnio odos mokasinais, kurie paprastai būdavo puošiami. Europiečių įtaką rodo jų išgražinimas spalvotais stiklo karoliukais ir gėlių raštais. Gėlių motyvai buvo perimti iš baltųjų kolonistų ir plačiai paplito Šiaurės Rytų aprangoje. Tiek vyrai, tiek moterys avėjo to paties stiliaus mokasinais.

PUIKIAUSIAS PROJEKTAS

Geriausios kanojos buvo daromos iš tošies plaukuotojo beržo, augančio tik Kanadoje ir pačiuose JAV šiaurės rytuose. Karkasas, padarytas iš baltojo kedro rąstų, suskaldytų kūjais ir pleištais, būdavo padengiamas plačiomis tošies juostomis, susiūtomis šaknimis ir, kad nepraleistų vandens, ištrintomis juodųjų eglių sakais. Lengvai panešamos kanojos galėjo plukdyti 1800 kg svorį. XVII a. pradžioje jas iškart ėmė naudoti europiečių keliautojai ir kailių pirkliai.

Irokėzų lyga

IŠ ŠIAURĖS RYTŲ miškų XVII a. pradžioje kilo stipriausia politinė ir karinė Šiaurės Amerikos jėga. Penkios gentys – mohaukai, onondagai, senekai, oneidai ir kajugai – nutraukė tarpusavio karus ir sudarė Irokėzų lygą. Kiekviena gentis turėjo savo valdžią, tačiau joms atstovaujanti Didžioji taryba priimdavo bendrus sprendimus. Nors jos nariai buvo vyrai, juos rinkdavo vyresniosios genčių moterys, kurios turėjo teisę ir juos nušalinti. Lyga, sukurta taikos vardan, tapo grėsminga karo mašina, nes pajėgė veiksmingai valdyti didžiąją Šiaurės Rytų dalį. Netgi XVIII a. viduryje ji dar įstengė išlaikyti jėgos pusiausvyrą kolonijiniuose karuose tarp prancūzų ir anglų.

KUKURŪZŲ SĖJĖJAS
Kukurūzų Sėjėjas (?1740–1836), olandų pirklio ir senekės sūnus, kariavo su amerikiečiais Revoliucijos metu (1775–1783). Vėliau šis gerbiamas senekų vadas tapo nenuilstamu kovotoju už taiką ir vedė ne vienas derybas.

Įtveriamasis akmens kirvelis (ašmenys) vėliau buvo pakeistas plieniniu

GENTYS KARE
Irokėzams karas paprastai tebūdavo trumpi antpuoliai su tokiais ginklais kaip lankai ir karo vėzdai. Bet susidūrus su europiečiais, besivaržančiais dėl kailių prekybos, daug kas pasikeitė. 1649 Irokėzų lyga, kaip olandų sąjungininkai, iš esmės sunaikino erių ir huronų gentis, palaikiusias prancūzus.

Tarškynė iš vėžlio šarvo

MOHAUKŲ MUZIKA
Pagrindiniai mohaukų, kaip ir kitų Šiaurės Rytų gyventojų, muzikos instrumentai buvo būgnai ir tarškynės. Vėžlio šarvo tarškynė būdavo pasidaroma vėžlį išdžiovinus ir išvalius jo šarvą – tik buvo stengiamasi palikti sveiką galvą, uodegą ir kojas. Paskui vidun būdavo įdedama akmenukų ir pririšama medinė rankena.

DIDVYRIS HIAVATA
XVI a. pabaigoje pranašą Dekanavidahą, apimtą nevilties dėl nuolatinės genčių tarpusavio kovos, aplankė regėjimas – jis išvydo irokėzų sąjungą. Tada mohaukas Hiavata keliavo iš genties į gentį, įtikinėdamas jas susivienyti. Henrio Longfelou (1807–1882) garsiojoje poemoje „Hiavatos giesmė“ (liet. 1981) nekalbama apie šio nuostabaus vado pašaukimą ir diplomatinius sugebėjimus.

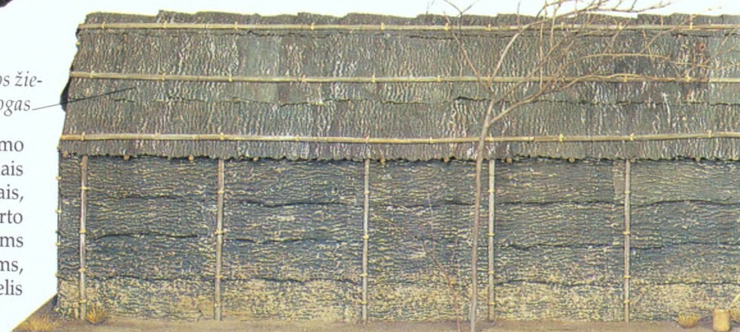

Diržai, supinti iš vampumų, kartais būdavo kelių metrų ilgio

Raudoni karoliukai kainavo dvigubai brangiau už baltus

Irokėzų karo vėzdas, tipiško „užpakalinės triušio kojos“ pavidalo

RAUDONA SPALVA
Raudonų ir baltų vamzdelių – kriauklinių karoliukų – vėriniai, vadinami vampumais, buvo įteikiami kaip simbolinės dovanos per vestuves ar mirusiojo artimiesiems paguosti ir kaip kvietimas į tokias ceremonijas kaip taikos derybos arba karinės sąjungos sudarymas. Balta spalva simbolizavo taiką, juoda tiko liūdnoms progoms, bet labiausiai vertinama buvo raudona spalva. Suprasdami, kokią didelę vertę vampumams teikia gentys, europiečiai juos darė iš kriauklių ir naudojo prekyboje kaip pinigus. Paskui pradėjo padirbinėti iš stiklo. Vampumų vertė krito ir juos nustota naudoti kaip pinigus.

Guobos žievės stogas

Ilgojo namo su keturiais ugniakurais, skirto aštuonioms šeimoms, modelis

DIDINGOS KAUKĖS, PASLAPTINGAS GYDYMAS

Netikrųjų Veidų bendriją sudarė žmonės, kurie, pasinaudodami gauta iš dvasių pasaulio galia, gydydavo įvairius negalavimus, ypač galvos, pečių, rankų ir kojų skausmą. Apeigos, ligoniui pakvietus vykstančios ilgajame name, būdavo trumpos, nes Netikrųjų Veidų galia buvo didelė. Išgydytas ligonis turėdavo tapti šios bendrijos nariu ir padėti kitiems. Kiekvieną pavasarį ir rudenį Netikrieji Veidai aplankydavo visas irokėzų šeimas, kad jas dvasiškai apvalytų ir išvarytų ligas.

Metalinė akis

Kaukės, išdrožtos gyvos amerikinės liepos kamiene, paskui būdavo iš to medžio išpjaunamos, išskaptuojamos, o veido bruožai – ištapomi

Kaukės bruožai būdavo labai įvairūs, nelygu, koks veidas buvo regėtas sapne, – burna kartais šypsodavosi (viršuje), kartais būdavo persikreipusi (kairėje)

Kajugų Netikrasis Veidas

Senekų Netikrasis Veidas

Kukurūzų burbuolės džiūsta pastogėje, pakabintos ant sijų

Šeimos, gyvenančios ilgajame name, būdavo giminės iš moterų pusės

Kiekvieną Netikrąjį Veidą puošė ilgos ašutų sruogos

ILGIEJI NAMAI

Irokėzai gyveno ilguosiuose namuose, siekiančiuose iki 7,5 m pločio ir 45 m ilgio. Jie buvo statomi medinių stulpų karkasą apdengiant guobos žieve. Iš šonų buvo įrengtos atskiros patalpos su žemais gultais, o viduryje tarpais įtaisyti bendri ugniakurai. Tokiuose namuose gyveno iki 12 šeimų. Kukurūzų derlius buvo laikomas duobėse, iškastose kaimo viduje.

Trys seserys

KUKURŪZAI PALAIKĖ gyvybę visoms gentims miškingose rytų vietovėse. Gamindami energiją teikiantį krakmolą, jie patenkino 75% žmogaus maisto poreikių. Buvo auginama daug įvairių kukurūzų atmainų (irokėzai augino jų net penkiolika), bet nė viena nereikalavo daug darbo. Pasėtų kukurūzų daugiau nebeprižiūrėdavo, tik vaikydavo paukščius, kol subręs derlius. Tame pačiame lauke dažnai būdavo sodinamos pupelės, kurios apsivyniodavo aplink kukurūzų stiebus, ir moliūgai, kurie užgoždavo piktžoles ir išlaikydavo dirvą drėgną. Irokėzai tikėjo, kad šiuose augaluose gyvena dvasios, ir vadino juos „trimis seserimis". Susidžiovinusios kukurūzų, pupelių ir moliūgų, gentys turėdavo maisto atsargų ir galėdavo daugiau laiko skirti medžioklei, prekybai, karui ir apeigoms.

RUDENS VAIŠĖS
Rudenį subręstantys paprastieji moliūgai buvo vertinga daržovė. Anglų kolonistai išmoko juos vartoti iš Amerikos indėnų ir sugalvojo saldų moliūgų pyragą, tradiciškai kepamą Padėkos dieną.

Medinis irokėzų dubenėlis su džiovintomis pupelėmis

DUBENĖLIS PUPELIŲ
Priklausomai nuo aplinkos ir istorinių įvykių, visame žemyne buvo auginama daug įvairių pupelių atmainų. Tačiau visos jos turėjo tų pačių gerų savybių. Pupelės buvo geras papildomas maistas, nes turi daug baltymų ir vitaminų (ypač vitamino B, padedančio paversti krakmolą energija). Pupeles buvo galima džiovinti ir išlaikyti nesugedusias ilgą laiką (net kelerius metus).

Žievinė odžibvų pintinėlė su saukų ir foksų džiovintais moliūgais

Medinis senekų grūstuvas

Mohaukų piesta, išskaptuota iš medžio kamieno

DŽIOVINTI MOLIŪGAI
Didieji moliūgai (panašūs į aguročius), augantys per vasarą ir valgomi švieži, buvo svarbus organizmą stiprinančio vitamino C šaltinis. Juos taip pat buvo galima supjaustyti riekelėmis ar žiedais ir išdžiovinti saulėje arba sveikus pakabinti namo viduje, kol išdžius, o paskui laikyti kartu su pupelėmis ir kukurūzais.

GRŪSTI KUKURŪZAI
Irokėzės nugrandydavo kukurūzų grūdus nuo burbuolių elnio žandikauliais ir apšutindavo juos pelenų šarmu, kad suminkštėtų luobelės. Paskui šarmą ir luobeles išplaudavo tam skirtoje pintinėje ir grūdus išdžiovindavo. Grūdus sutrinti į miltus buvo nelengvas darbas – jie būdavo grūdami grūstuvu piestoje.

Irokėzų derliaus pintinė su oneidų išdžiovintomis kukurūzų burbuolėmis

KUKURŪZŲ BURBUOLĖS
Dalį kukurūzų reikėdavo išsaugoti sunkiems žiemos mėnesiams. Burbuolės būdavo išdžiovinamos ir sukabinamos ilgajame name, arba nugrandyti grūdai išdžiovinami ir laikomi aruoduose ar požeminėse saugyklose. Iš džiovintų kukurūzų buvo galima virti košę arba apkepintus sutrinti ir valgyti su klevo cukrumi, medumi ar riebalais.

VIDURŽIEMIO APEIGOS

Iškilmingiausios irokėzų apeigos vykdavo viduržiemį, apie vasario pirmąją. Pasiuntiniai išmaišydavo kiekvieno ilgojo namo ugniakurų pelenus – tai simbolizavo naujų metų pradžią. Baigiantis keturias dienas trunkančioms apeigoms, slaptosios bendrijos šokdavo ritualinius šokius. Tarp jų buvo ir Lukštinių Veidų bendrija, kurios nariai tikėjo turį ryšį su dvasiomis, ypač susijusiomis su žemdirbyste. Užsidėję apeigines kaukes iš supintų ir susiūtų kukurūzų lukštų, jie šokdavo prašydami dvasių pasaulį gero derliaus ir daug vaikų.

Akims ir burnai paliktos skylės

Palaidi kukurūzų lukštų galai atstoja plaukus

Irokėzų Lukštinis Veidas iš supintų ir susiūtų kukurūzų lukštų

Čerokių sietelis kukurūzų miltams sijoti

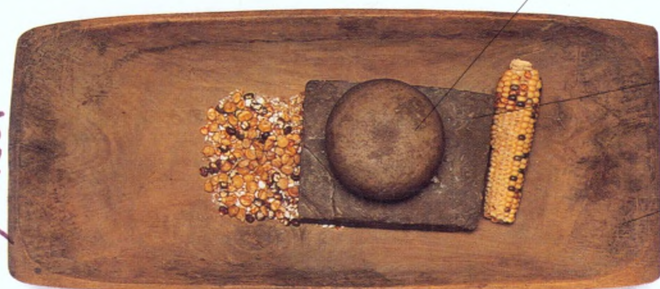
PUIKI DERMĖ

Auginant pasėlius čerokių vyrų darbas buvo nuvalyti žemę. Jie nuversdavo medžius, iškapoję ratą žievėje (sausi kamienai vėliau būdavo sudeginami). Paskui moterys išpurendavo dirvą ir padarydavo žemus kauburėlius kukurūzams sodinti. Paprastai būdavo sėjami du pasėliai – vienas derlius būdavo valgomas vasarą, o kitas nuimamas rudenį, džiovinamas ir paliekamas žiemai. Išlukštenti ir išplauti kukurūzų grūdai būdavo išdžiovinami ir sumalami, o gauti miltai išsijojami sieteliu, panašiu į šiuolaikinį rėtį.

PAVASARIO SĖJA

1564 prancūzų keliautojas Le Muanas Floridoje piešė timukujus. Šiame piešinyje, pavaizduoti pavasarį sėjantys kukurūzus, jie atrodo panašesni į prancūzų valstiečius negu į Amerikos indėnus. Timukujai naudojo kaplius su žuvies kaulo, o ne geležies antgaliais, moterys sodindavo sėklas į duobutes, o ne išbarstydavo kaip pakliūva.

Apskritas viršutinis girnų akmuo

Keturkampis apatinis girnų akmuo

Medinė irokėzų gelda

KUKURŪZŲ MILTAI

Išlukštenus, išdžiovinus ir nugrandžius kukurūzų burbuoles, irokėzių laukdavo ilgas, sunkus darbas sumalti grūdus į miltus. Be medinės piestos ir grūstuvo (p. 16), sausi grūdai dar būdavo malami trinamosiomis girnomis, o miltai subyrėdavo į medinę geldą.

Vidurio Atlanto pajūris

VIDURIO ATLANTO pajūriu driekėsi miškingos lygumos ir vešlia augalija apžėlę slėniai. Šio krašto žmonės augino kukurūzus, medžiojo miškuose ir gyveno kaimuose, žieve dengtuose namuose pusapvaliais arba arkiniais stogais. Jiems vadovavo sachemai (vadai), kurie valdė bendru sutarimu. 1585 Džonas Vaitas, trumpą laiką gyvenęs anglų kolonijoje Roanoke (Šiaurės Karolina), kuri vėliau paslaptingai išnyko, piešė sekotanus. Vėliau šie piešiniai buvo išleisti kaip graviūros ir suformavo indėnų stereotipą, išlikusį europiečių sąmonėje dar 200 metų. Kai anglai įkūrė Virdžinijos koloniją, jie susidūrė su stipria pouhatanų sąjunga, kuri šios kolonijos vos nesunaikino. Dar galingesni už pouhatanus buvo delavarai: jų konfederacijos įtaka XVII a. išsiplėtė toli į šiaurę ir vakarus, nors vėliau jų galybę palaužė irokėzai.

Delavarų išdrožtas iš medžio moters atvaizdas

Prašmatnios puošmenos (sidabro kryžiai ir sagtys) rodo didelę europiečių įtaką

GYDANTI LĖLĖ
Delavarai tikėjo visur esančią Didžiąją Dvasią ir daugybę mažesnių dvasių, nuo kurių priklausąs jų gyvenimas, turtas ir sveikata. Maldomis, aukomis ir apeigomis buvo prašoma šių esybių pagalbos. Ši medinė statulėlė – moteriška dvasia globėja, sauganti sveikatą. Kiekvieną rudenį delavarai surengdavo jai šventę, pagerbdavo ją dovanomis ir paaukodavo elnią.

SEKOTANŲ KAIMAS
Džonas Vaitas (p. 9) 1585 nupiešė šį tipišką sekotanų kaimą. Piešinyje matome lenktų medelių namus, uždengtus žieve ir pintais dembliais. Juos ratu supa palisadas (gynybinė statinių tvora). Namai su gultais panašūs į šiauriau gyvenančių irokėzų namus. Pastatas su kupolu – tai šventykla. Galiausiai sekotanai išnyko iš savo žemių Šiaurės Karolinoje ir juos pakeitė kitos gentys.

MIŠKINGŲ VIETOVIŲ MENAS
Turėdamos po ranka daug medžio, Rytų gentys, žinoma, iš jo darė įvairius namų apyvokos reikmenis: dubenis, šaukštus ir samčius. Medžio apdirbimas buvo vyrų darbas. Darant įdubusius indus, kaip šis dubenėlis, mediena pirmiausia būdavo apdeginama, o paskui išdegintoji dalis išgremžiama akmens (vėliau geležies) peiliu. Šie daiktai, išdrožti iš gumbuotos guobos ir klevo, buvo tiek naudingi reikmenys, tiek meno dirbiniai.

Paprastai išdrožtas medinis delavarų dubenėlis ir šaukštas

Patogus kablys, papuoštas karūna

Įmantriai išdrožinėtas vėžlys, arklys ir pasaga

Lopetėlė su išdrožta žvaigžde

Medinė delavarų mentelė valgiui maišyti

Apatiniame gale prikrauta akmenų, gramzdinančių bučių į upės dugną

Delavarų blauzdinės iš austos medžiagos

Blauzdines puošia elnio kanopų tarškalai ir šilkinių kaspinų aplikacija

APRANGA
Daugiausia buvo nešiojami odiniai, ypač elnio odos, drabužiai. Vyrai, nuo mažens įpratinti nekreipti dėmesio į lietų ir vėsų orą, šiltesniais mėnesiais dėvėjo tik apsiautalą, dengiantį krūtinę bei nugarą ir perjuostą diržu, ir avėjo elnio odos mokasinus su blauzdinėmis. Moterys nešiojo sijoną iki kelių ir kelius siekiančias blauzdines. Žiemą tiek vyrus, tiek moteris šildydavo kailio drabužiai. Europiečiai atvežė austinių medžiagų (kairėje), kurios kartais pakeisdavo odą, ir naujoviškų drabužių, tokių kaip švarkai ir kelnės.

POKAHONTAS VESTUVĖS
1607 kapitoną Džoną Smitą (1580–1631) iš anglų kolonijos Virdžinijoje paėmė į nelaisvę pouhatanų vadas. Smitui gyvybę savo maldavimais išgelbėjo tik vado duktė Pokahontas (1595–1617). Anglų pagrobta, ji susitiko Džoną Rolfą (1585–1622) ir vėliau už jo ištekėjo. Ši santuoka padėjo palaikyti taiką tarp anglų ir pouhatanų iki jų vado mirties 1618.

SPĄSTAI ŽUVIMS
Visose Rytų miškingose vietovėse žuvys buvo svarbus priedas prie medžioklės laimikio, tuo labiau kad žvejoti buvo galima ištisus metus. Žuvys buvo pasmeigiamos ietimis, strėlėmis iš lanko arba žvejojamos kabliukais ir lynu. Kai kurios žuvys, suplaukusios neršti į aukštupį, buvo gaudomos tinklais, užtvankomis arba bučiais (apačioje).

Laisvai supintos karnos

Žuvys įplaukia pro angą, bet viduje nebegali apsisukti

Plati rankena, kad būtų patogiau nešti bučių

Pouhatanų bučius

TRADICINĖS SUKNELĖS
Kolonistų išstumti iš Pensilvanijos ir Niudžersio, kur gyveno XVII a., iki 1830 dauguma delavarų galutinai įsikūrė Indėnų teritorijoje (Oklahomoje). Moterys toliau išsaugojo tradicinę aprangą, kaip rodo ši XX a. pradžios motinos ir dukters nuotrauka. Nelė Longhat (dešinėje) ir jos motina vilki medvilnines sukneles su pelerinomis, išpuoštomis sidabro grandimis, avi karoliukais išsiuvinėtus mokasinus, o ant kaklo užsikabinusios daugybę eilių karolių.

Ohajo upės slėnis

DERLINGOS DIDELIO SLĖNIO žemės, drėkinamos Ohajo upės ir gausių jo intakų, sudarė palankią aplinką dviem didžioms priešistorinėms kultūroms – Adenos ir vėlesnei Hopvelio kultūrai, kurios klestėjo apie 1500 metų – iki 500 m. Hopvelio kultūra buvo paplitusi nuo Didžiųjų ežerų iki Meksikos įlankos ir į vakarus nuo Misisipės. Daugiausia žinių apie Hopvelio žmones gauta kasinėjant jų supiltus didžiulius pilkapius. Būdami puikūs amatininkai ir menininkai, jie naudodavo egzotiškas žaliavas, kuriomis apsirūpinti padėdavo prekyba. Hopvelio žmonės išnyko taip pat greitai kaip iškilo, ir pamažu jų vietą užėmė paprastesnės medžiotojų ir žemdirbių gentys. XVIII a. dėl Ohajo slėnio, kaip svarbaus punkto valdyti visai Šiaurės Amerikai, kovojo Prancūzija ir Didžioji Britanija su jas remiančiomis gentimis. XVIII a. pabaigoje, nepaliaujamai plečiantis baltųjų amerikiečių kolonijoms, kilo trumpalaikis genčių pasipriešinimo judėjimas, kuriam vadovavo šaunių vadas Tekumsehas.

Šaunių medžiaginis krepšys, papuoštas dygsniais ir aplikacija

KREPŠYS
XVIII a. pabaigoje šauniai Ohajo slėnyje buvo galingi ir stengėsi sulaikyti kolonistų skverbimąsi į Amerikos vakarus. Tačiau 1794 juos sumušė generolas „Beprotis Antonis" Veinas, ir 1831, pardavę visas likusias žemes, jie persikraustė į Oklahomą.

Maitinanti kūdikį motina

Apsijuosiamas sijonas, įprastas Hopvelio moterų drabužis, buvo nešiojamas ir XIX a.

Kuodas ant viršugalvio – tipiška Hopvelio žmonių šukuosena

ĮKAPIŲ STATULĖLĖS
Hopvelio žmonės laidojo mirusiuosius su visais jų turtais: papuošalais, dailiais akmenų įrankiais ir indais. Kai kurie daiktai buvo daromi būtent įkapėms, tarp jų ir mažos molio figūrėlės (viršuje). Tik iš jų ir galime spręsti apie Hopvelio žmonių išvaizdą, aprangą ir papuošalus, nors jos tikriausiai byloja tik apie turtinguosius, kurie galėjo pasirūpinti, kad jiems būtų supilti didžiuliai pilkapiai.

Neįprastas stilius: paukštis nusigręžęs nuo rūkytojo

Tabakas kemšamas į kaušelį paukščio nugaroje

Dūmai traukiami pro skylę už paukščio nugaros

Masyvi akmens pypkė, rasta vakarų Tenesyje

NUOSTABUS PAUKŠTIS
Hopvelio žmonių akmens skulptūros rodo tokį pat meistriškumą kaip ir kiti dirbiniai. Pačios įdomiausios buvo akmens pypkės, iškaltos žvėrių ar paukščių pavidalo, kaip šis varnas (viršuje). Dažniausiai šios pypkės su įduba tabakui turėdavo atramą. Rūkytojas traukdavo dūmus pro skylę, einančią kiaurai šios atramos.

291 nikelio ir sidabro lydinio sagė

Šilkinių kaspinų aplikacija

Karoliukais apsiūtas miamių sijono kraštas

Puošni huronų peilio makštis iš amerikinio briedžio kailio

Siuvinėjimas karoliukais

Spalvotų siūlų kutai

MIAMIŲ SĄJUNGOS

Sudarę sąjungas su kitomis gentimis, miamiai patyrė bendrų pralaimėjimų XVIII a. pabaigoje ir 1812 kare. Tačiau prekyba su baltaisiais nenutrūko, ir jie įsigydavo vilnos, šilkinių kaspinų, metalinių sagių ir stiklo karoliukų. Miamių moterys manė, kad šie dalykai teikia prašmatnumo jų drabužiams, ir mokėjo įdomiai naudoti įvairius puošybos būdus. Jų pavyzdys – meistriška aplikacija ir metalinių sagių raštai ant šio XIX a. pradžios apsijuosiamo vilnonio sijono.

POTAVATOMIŲ TABAKINĖ

XVIII a. pabaigoje Amerikos indėnai iš visų jėgų stengėsi išlaikyti Ohajo upę kaip sieną tarp jų ir baltųjų kolonistų. Kaip miamiai ir šauniai, potavatomiai kovojo norėdami sustabdyti kolonistus. Po kelių pralaimėjimų jie ir kitos gentys 1815 pasirašė taikos sutartis. Vis dėlto jie prekiavo su savo priešais baltaisiais ir įsigydavo naujų audinių, todėl tik krepšiai, tabakinės ir mokasinai tebebuvo siuvami iš elnio odos.

HURONŲ MEDŽIOTOJAI

Huronai buvo seni irokėzų priešai. 1649 irokėzai smarkiai juos sumušė. Džeimsas Fenimoras Kuperis (1789–1851), parašęs romaną „Paskutinis mohikanas“ (liet. 1953), kai kuriose savo knygose vaizdavo irokėzus kaip piktadarius. Šią huronų kailialupio peilio makštį puošia karoliukai, siuvinėta aplikacija ir žvėrių plaukai.

DIDYSIS TEKUMSEHAS

Tekumsehas (1768–1813), apdovanotas dideliais politiko gabumais, stengėsi suvienyti gentis kovai su baltųjų kolonistų skverbimusi į vakarus. Su savo dvyniu broliu šamanu Tenskvatava (1768–1836) jis reikalavo, kad žemės būtų užleidžiamos tik gavus visų genčių pritarimą. Nors jis tikėjo taikiomis derybomis, 1811 baltųjų pajėgos sumušė genčių lygą Tipekanou mūšyje (Indiana). Nusivylęs Tekumsehas prisijungė prie anglų (jie suteikė jam generolo laipsnį) 1812 Didžiosios Britanijos–JAV kare ir žuvo mūšyje.

Vakarų Didieji ežerai

VAKARŲ DIDŽIŲJŲ EŽERŲ srities (į vakarus nuo Mičigano) gyventojai puikiai naudojosi savo miškais ir prerijomis. Vasarą genčių, tokių kaip saukai ir foksai, moterys augino kukurūzus ir moliūgus, o vyrai medžiojo bizonus. Menominiai nuimdavo didžiulį laukinių ryžių derlių – net jų vardas kilęs nuo šio augalo pavadinimo čipevų kalba. Žiemą gentys tapdavo pusiau klajokliais medžiotojais, sekdavo paskui žvėris su nešiojamais karčių ir nendrinių demblių nameliais. Gentys ne tik prekiavo, bet ir nuolatos kariavo viena su kita. Nuo XVII a. pradžios galinga jėga tapo midevivinai – slapta šamanų bendrija, gydanti ir skatinanti teisingą gyvenseną kaip geros sveikatos pagrindą.

Vyriška lėlė su vyro vardu ir moteriška lėlė su žmonos vardu

Meilės vaistai paslepiami menominių lėlės krūtinėje

GYDOMOSIOS LĖLĖS
Šamanai naudojo žmogaus figūrėles kaip „vaistus", veikiančius kitų elgesį. Menominių „meilės lėlės" (viršuje) turėjo laiduoti, kad vyras ir žmona būtų ištikimi vienas kitam, ir būdavo surišamos veidas į veidą. Tačiau potavatomiai naudojo tokias lėles kerėjimui, kad vienas žmogus įsimylėtų kitą.

Kiekvieną grizlio nagų porą skiria trys melsvi karoliukai

SALDUS KAIP KLEVO CUKRUS
Klevo cukrus buvo labai vertinamas ir vartojamas ne tik vaisiams bei grūdams, bet ir mėsai bei žuviai paskaninti. Cukraus gavyba prasidėdavo kovo pabaigoje.
Įpjovus medį, būdavo įstatomas kedrinis latakėlis, kuriuo sula tekėdavo į beržo tošies kubilą. Visos menominių šeimos išeidavo į miškus, kur kiekviena turėdavo savo medžius ir vigvamą.

Odžibvų sulos graibštas

Medinė odžibvų gelda ir menominių samtis (kampe kairėje)

KLEVO CUKRAUS GAMYBA
Pirmiausia sula būdavo verdama. Kol nebuvo geležinių puodų, ji virdavo beržo tošies induose, mėtant į juos įkaitintus akmenis. Pavirus ir nugraibius putas, gautas sirupas būdavo perkošiamas plaušiniu koštuvu ir supilamas į medinę geldą. Atšalęs jis būdavo maišomas samčiu, kol susidarydavo kruopelės.

CUKRINIAI KŪGELIAI
Didžioji dalis cukraus būdavo laikoma beržo žievės induose ir vartojama ištisus metus. Kartais dalis cukraus būdavo supilama į formeles, tokias kaip šie odžibvų kūgeliai (dešinėje), panašiai kaip europiečiai kadaise iš cukrašvendrių cukraus darydavo kūgiškas cukraus galvas.

LOKIO NAGŲ VĖRINYS

Grizlio (rudojo lokio) nagų vėriniai buvo labai vertinami, jau vien todėl, kad baisusis šių nagų savininkas lengvai su jais nesiskirdavo! Šie vėriniai paprastai priklausydavo vadui ar garsiam kariui ir dažnai būdavo perduodami iš kartos į kartą.

VADAS KEOKUKAS

Priešingai nei jo varžovas Juodasis Vanagas (1767–1838), kuris 1832 kovojo beviltišką karą su kolonistais, saukų vadas Keokukas (?1780–1848) suprato, kad jo žmonėms reikia palikti Ilinojų. Jo gentis gerbė jį už tai, kad jis apgynė jų ir jų sąjungininkų foksų pretenzijas į dabartinės Ajovos teritoriją. Būdamas realistas, jis išvengė Juodojo Vanago karių lemties: šie buvo sunaikinti kare su JAV vyriausybe.

ANTGAMTINĖ GALIA

Asmenys, įgiję nepaprastą galią iš dvasių pasaulio, tapdavo šamanais. Regėjimų metu dvasia išmokydavo šamaną vartoti daugybę „vaistų" (kaulų, šaknų, žievių), kurie būdavo laikomi žiniuonio krepšyje (viršuje). Šamanai savo galia gydė ligas ir užtikrindavo sėkmę kare ir medžioklėje.

Ūdros kailio apykaklė

Foksų genties lokio nagų vėrinys

Erelio plunksnų pagražinimas

Metalinė galvutė, prikemšama tabako

Šventasis menominių kalumetas

KARO AR TAIKOS PYPKĖ?

Buvo manoma, kad tabakas turi ypatingą galią, todėl, norint įtikti dvasioms, jis buvo rūkomas per aukojimus. Menominiai taip pat tikėjo, kad rūkymas padidina jų išmintį. Per svarbias ceremonijas gentys rūkydavo šventąjį kalumetą, siųsdami jį ratu pagal laikrodžio rodyklę. Kadangi jo rūkymas dažnai ženklindavo karo pabaigą, kalumetas paprastai vadinamas taikos pypke, tačiau jis buvo rūkomas ir kariniuose pasitarimuose.

Kolonizuoti Pietryčiai

PIETRYČIAI SU VEŠLIA AUGMENIJA IR GAUSIA GYVŪNIJA, derlingomis žemėmis ir švelniu klimatu buvo ideali aplinka. Pietryčių gyventojai, įgudę statytojai, amatininkai ir žemdirbiai, sukaupę daug medicinos žinių, sukūrė klestinčią civilizaciją. Nuo 800–1500 m. Pietryčių šventyklų maundų statytojai turėjo didelius miestus, plačiai prekiavo ir rengdavo iškilmingas apeigas. Valdovai gyveno prabangiai, o paprasti žmonės sunkiai dirbo. Žmogaus supilti plokščiaviršūniai maundai – tai išnykusių šios srities gyventojų bendruomenės susirinkimų vieta. Natčezų gentis, taip pat stačiusi maundus, ant kurių stovėdavo šventyklos, tikriausiai pergyveno maundų statytojus. XVII a. pabaigoje, susidūrę su europiečiais, natčezai, kolonistų spaudžiami užleisti žemes, atkakliai su jais kovojo. Trys karai su prancūzais XVIII a. sunaikino šią gentį, o jos likučiai išsibarstė po visus Pietryčius.

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Pietryčių sritis

Plunksninė jučių vėduoklė, kurią turėdavo šokėjai

Vėduoklės spalva atitiko Žaliųjų kukurūzų šventės spalvą – šokėjai ir žiūrovai vilkėdavo baltus drabužius

METŲ ŠVENTĖ
Žaliųjų kukurūzų apeigos buvo svarbiausias Pietryčių paprotys. Šventėje, kuri vykdavo bręstant kukurūzams, buvo dėkojama už derlių ir pažymima naujų metų pradžia. Ji susidėdavo iš ritualinio apsivalymo, šokių aplink šventąją ugnį ir šventinių vaišių.

Dembliais dengtas stogas

Karčių karkasas

Gultas

Molio siena

Natčezų namo modelis

SAULĖS IR SMIRDĖLIAI
Šventyklų maundų statytojus pakeitę natčezai stebino prancūzų keliautojus sudėtinga hierarchine bendruomenės sankloda ir prašmatniomis apeigomis. Valdoma visagalio karaliaus Didžiosios Saulės, natčezų bendruomenė buvo dalijama į Saules, kilminguosius, garbingus žmones ir paprastus žmones (smirdėlius). Kaime ant maundo stovėjo šventykla, kurioje degė amžinoji ugnis, o žmonės gyveno tokiuose namuose, koks parodytas paveikslėlyje.

Medinė lakroso lazda, siekianti iki 1 m ilgio

DVIĄSIS, TRIKOJIS PUODAS
Pietryčiuose puodus lipdė moterys. Jos išvalydavo ir išminkydavo molį, paskui ant mažo molinio skridinio dėdavo ilgus molio volelius. Drėgna kriaukle molį lygindavo, plonindavo sieneles ir formuodavo puodą. Prieš išdegdamos puodą, nuglūdindavo jį glotniu akmenėliu ir aštriu medžio įrankiu išraižydavo raštą.

Smulkus raštas

Kataubų puodas, nulipdytas senoviniu būdu

KRIAUKLINIS PAKABUTIS
Šventyklų maundų statytojai kaip papuošalus naudojo išraižytas kriaukles. Šiame pakabutyje pavaizduotas ilganosis dievas. Kadangi šie žmonės neturėjo rašto, mūsų žinios apie jų tikėjimus, deja, yra labai menkos.

Skylutė virvelei, su kuria pakabutis būdavo užsikabinamas ant kaklo

Odinis jučių lakroso kamuolys, susiūtas sausgysle

Retas plonų odos juostelių tinklelis

Tobulos formos čankio skridinys iš gerai nugludinto akmens

Tankesnis ir stipresnis tinklelis

KAIP ŽAISTI LAKROSĄ
Žaidimas lazdomis ir kamuoliu, kurį prancūzų keliautojai vadino lakrosu, buvo pažįstamas daugeliui Šiaurės Amerikos indėnų, bet Pietryčiuose jis buvo žaidžiamas su fanatišku entuziazmu. Komandose būdavo po 100 žaidėjų, o kartais daug daugiau. Kiekvienas žaidėjas turėdavo po dvi lazdas su tinkleliais, kuriomis mušinėdavo kamuolį, padarytą iš medžio ar prikimštos elnio odos. Jį reikėdavo įmušti į priešininkų vartus

ČANKIO AKMUO
Šventyklų maundų statytojai mokėjo sportinį žaidimą – čankį. Vienas žaidėjas paritindavo nugludintą akmens skridinį 30 m ilgio žaidimo aikštele. Paskui jis ir jo varžovas sviesdavo medines ietis, taikydami į vietą, kur manė sustosiant skridinį. Šis žaidimas Pietryčiuose dar buvo žaidžiamas, kai atkeliavo europiečiai.

Lazda iš vientiso sulenkto medžio gabalo

Ploni odos dirželiai riša abu galus

Jučių lakroso lazda

Specialiais raštais išmargintas veidas ir kūnas

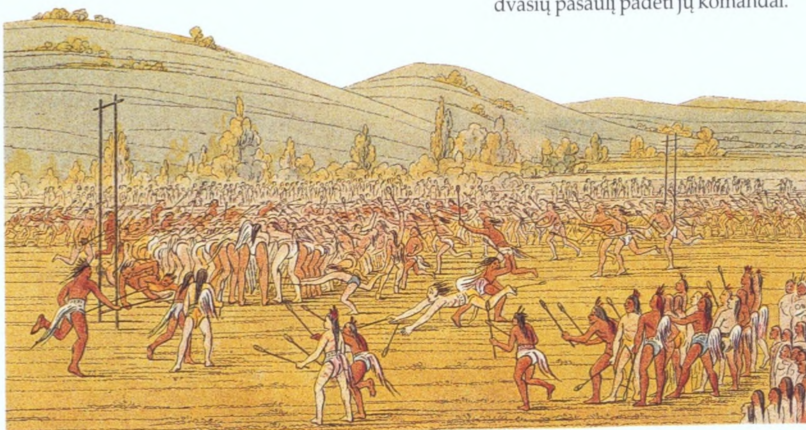
Karčiai aplink kaklą

Karoliukais išsiuvinėtas diržas

Kiekvienas žaidėjas galėjo turėti dvi lazdas

ĮSPŪDINGI PIEŠINIAI
Amerikiečių dailininkas Džordžas Ketlinas (p. 10) 1834 nupiešė kelis įspūdingus piešinius, vaizduojančius lakroso žaidimą. Čia matome Akmens Geidėją, garsų čoktavų lakroso žaidėją, su savo geriausia žaidimo apranga (dešinėje). Prieš žaidimą jis tikriausiai išgėrė šventųjų vaistų ir šoko apeiginius šokius. Kaimo moterys, šokdamos ir dainuodamos, kartu su šamanais prašydavo dvasių pasaulį padėti jų komandai.

Ilga, stangri arklio uodega

Čoktavų žaidimas (Džordžo Ketlino piešinys)

MAŽASIS KARO BROLIS
Pietryčiuose lakrosas buvo žaidžiamas taip įnirtingai, kad indėnai vadino jį „mažuoju karo broliu". Rimti sužeidimai buvo įprastas dalykas, o kartais žaidėjai net žūdavo. Varžybos tarp kaimų ar genčių pritraukdavo apie 1000 sirgalių. Žiūrovai karštai lažindavosi dėl varžybų baigties.

„Penkios civilizuotos gentys“

DAUG GAMTOS TURTŲ turinčiuose Pietryčiuose XVI a. pabaigoje iškilo nuostabi civilizacija. Išplanuotų kaimų gyventojai buvo įgudę žemdirbiai ir medžiotojai, turėjo sukaupę pažangių medicinos žinių. Po trijų šimtų metų jie perėmė amerikiečių žemdirbystės metodus, išdėstė savo įstatymus raštu, ir dauguma jų tapo krikščionimis. Tačiau baltiesiems, nusistačiusiems užgrobti genčių žemes, tai neturėjo jokios reikšmės. XIX a. ketvirtajame dešimtmetyje čoktavai, vėliau čerokiai, krikai, čikasavai ir galiausiai seminolai (baltųjų vadinami penkiomis civilizuotomis gentimis) buvo jėga perkelti į Oklahomą. Daug jų kelyje mirė.

PUOŠNI APRANGA
Seminolų lėlės rodo, kad moterys iki XX a. pradžios šukuodavosi plaukus ant rėmo ir dėvėdavo kontrastingų spalvų medvilninius juostuotus sijonus ir pelerinas. Jauna mergina gaudavo karolius, ir metams bėgant jų vis daugėdavo, kol jie beveik siekdavo ausis ir sverdavo kelis svarus.

Prašmatniai karoliukais išsiuvinėta vado juosta

ERELIO ŠOKIS
Iki susidūrimo su europiečiais svarbiausias čerokių ritualas buvo Erelio šokis, šokamas per tiek taikos, tiek karo apeigas. Šokėjai būdavo pasipuošę galvas erelio plunksnomis ir mosuodavo plunksnuotomis lazdelėmis į taktą būgnų ir tarškynių muzikai.

Smulkesnės plunksnos, sausgysle pririštos prie medinio koto galų

Plunksnos puošia čerokių Erelio šokio lazdelę

ČOKTAVŲ VADAS
Čoktavų gimtinė buvo Misisipės baseinas ir Luiziana, kol daugumą jų JAV vyriausybė perkėlė į rezervaciją Indėnų teritorijoje, vėliau pavadintoje Oklahoma (čoktavų kalba tai reiškia „raudonieji žmonės“). Šią juostą per savo vestuves 1871 juosėjo Luizianoje likusių čoktavų vadas.

TROBELĖ PRIE VANDENS
Karštoje drėgnoje Floridoje, pvz., Evergleido pelkėse, seminolai gyveno atvirašoniuose būstuose („čikiuose“). Šios trobelės iš palmių sabalių rąstų su nendrių stogais buvo statomos ant pakelto pagrindo, kad jų neužlietų liūtys.

Įėjimas į belangį namą

Siena, nudrėbta iš molio ant smulkių karčių karkaso

MUZIKAVIMAS

Tiek apeigas, tiek žaidimus lydėdavo būgnų ir tarškynių muzika. Vandens būgnui – tuščiaviduriui rąstgaliui, aptrauktam elnio oda, – ypatingą skambesį suteikdavo jame esantis vanduo. Tarškynės būdavo daromos iš išdžiovintų vėžlių šarvų, gyvulių ragų arba moliūgų.

Krikų tarškynė – išskobtas moliūgas, kuriame barška kukurūzų grūdai arba smulkūs akmenukai

NENUGALIMASIS SEMINOLAS

Daugiausia kilę iš Džordžijos ir Alabamos krikų, seminolai (kairėje) XVIII a. persikėlė į Floridą (jų vardas reiškia „bėgliai"), kur prie jų prisijungė nemažai pabėgusių vergų. Seminolai kariavo du karus su JAV. Antrąjį karą (1835–1842) sukėlė JAV vyriausybės pastangos perkraustyti juos į Oklahomą. Vadovaujami didžiojo Oceolos (apačioje; dar apie jį Tomas Main Ridas „Oceola, seminolų vadas", liet. 1971), seminolai įvarė JAV pajėgas į aklavietę. Nors 1841–1842 dauguma seminolų pasidavė ir buvo ištremti į vakarus, kiti liko nenugalėti Floridos Evergleido pelkėse. Tik 1934 su jais buvo pasirašyta sutartis, užbaigusi, matyt, ilgiausią karą istorijoje.

Kūginis stogas iš daugybės gegnių, susibėgančių iš apačios

SUEIGŲ NAMAS

Krikų kaimo gyvenamuosius pastatus sudarė atviri vasarnamiai ir šilti žiemos būstai. Seniūnų taryba vasarą rinkdavosi aikštėje, supamoje priedangų nuo saulės, o blogu oru – apskritame name, kurio aukštis siekė iki 7,5 m. Šiame tarybos name taip pat vykdavo įvairios apeigos ir šventės.

Oceola (Džordžo Ketlino piešinys)

SEMINOLŲ DIDVYRIS

Įpykintas susitarimo iškeldinti seminolus į Oklahomą, 1835 Oceola (1804–1838) nužudė vadą varžovą ir ėmė vadovauti tiems, kurie apsisprendė pasilikti Floridoje. Oceolos vadovaujami nedideli judrūs karių būriai kovojo prieš 10 000 JAV kareivių, kol jis negarbinga apgaule buvo paimtas į nelaisvę.

Žieve apdengtas karčių stogas gerai saugo nuo liūčių

Ugniakuras namo vidury

Krikų tarybos namo, kuriame vyksta seniūnų sueiga, modelis

Didžiosios lygumos

Medinis lankas, sutvirtintas priklijuotu sausgyslės dirželiu

Lygumų medžiotojai nešiodavosi strėlinėje apie 20 strėlių

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Lygumų sritis

Lanko templė iš susuktos bizono sausgyslės

TARP UOLINIŲ KALNŲ ir Misisipės upės daugiau kaip 3200 km iš šiaurės į pietus driekiasi žolės jūra. 1800 m. šioje 2,5 mln. km^2 srityje gyveno apie 150 000 žmonių ir 60 milijonų bizonų. Vakarų lygumose, kur iškrinta mažai kritulių, gentys buvo priklausomos nuo didžiulių bizonų kaimenių, o geriau drėkinamų rytinių prerijų gentys vertėsi ir žemdirbyste, ir bizonų medžiokle. Bizonų migracija lėmė daugiau kaip 30 genčių gyvenimo būdą. Bizonų mėsa buvo pagrindinis maistas, jų odos, vilna ir ragai buvo naudojami būstams, drabužiams, įrankiams ir kitiems reikmenims. Iki XVI a., kai ispanai į Pietvakarius atgabeno arklius, Lygumų klajoklių gentys keliaudavo ir medžiodavo pėsčiomis. Iš visų Šiaurės Amerikos indėnų Lygumų gyventojai buvo patys geriausi raiteliai. Ir nepaliaujamuose karuose jie daugiausia kovodavo raiti.

TOLIAŠAUDIS GINKLAS
Kol Lygumų gentys iš europiečių įsigijo šautuvų, lankai ir strėlės buvo jų vienintelis ir geriausias šaunamas ginklas. Lankai, padaryti iš kietos ir atsparios medienos ir sutvirtinti sausgyslių dirželiais, buvo vos 1 m ilgio, kad būtų lengviau šaudyti nuo arklio. Strėlės turėjo akmens antgalius, kuriuos vėliau, kai europiečiai atvežė geležį, pakeitė geležiniai antgaliai.

Juosta, kuria raitelis užsikabindavo ant peties lanko makštį ir strėlinę

MEDŽIOKLĖ RAITOMIS
Kol neturėjo arklių, Lygumų medžiotojai galabydavo bizonus, suvarę šimtus jų ant skardžio. Vienišas medžiotojas, mėgdžiodamas vilką, tyliai prisėlindavo prie bizono ir šaudavo iš lanko. Vėliau raiti medžiotojai slapčiomis prisiartindavo prie kaimenės, o kai pabaidyti žvėrys imdavo bėgti, vydavosi juos ir šaudydavo tiesiu taikymu, kaip parodyta šiame dramatiškame Džordžo Ketlino piešinyje.

Iš tokių ilgų karčių buvo statomas ir tipis

VALKČIAI
Klajoklių gentys gabendavosi mantą arklių (arba šunų) traukiamais valkčiais, kuriuos sudarė A raidės formos rėmas iš eglės karčių, surištų žaliamine oda ir pritvirtintų prie balno. Arklys galėjo tempti 135 kg naštą iki 20 km per dieną.

Dvi „juodakojų" moterys ir vaikai su valkčiais

Dakotų odinė strėlinė ir lanko makštis, papuoštos stiklo karoliukais (kol nebuvo karoliukų, buvo puošiama ištiesintais ir nudažytais dygliakiaulės dygliais)

ŽAIDIMAS SU KAMUOLIU

Lygumų gyventojai mėgo žaidimus, kuriais būdavo išmėginamos jų gyvenimo būdui svarbios savybės – greitis ir jėga. Populiariausias moterų žaidimas buvo riedulys. Dvi komandos su lenktomis ar tiesiomis lazdomis kovodavo stengdamosi įmušti kamuolį (apačioje) į priešininkų vartus. Kamuolį buvo galima varyti lazda ar spirti koja, bet nevalia jo paliesti ranka. Vyrai taip pat žaisdavo šį žaidimą, ir kartais vyrų komanda varžydavosi su moterų komanda.

Išpuoštas arapahų odinis kamuolys riedulio žaidimui

KELIAUTOJŲ TIPIS

Klajoklių medžiotojų gentims tipis buvo labai parankus būstas, vėsus vasarą ir šiltas žiemą. Tipį sudarė ilgų karčių kūgis, aptrauktas susiūtomis bizonų odomis, ir dvi moterys galėjo pastatyti jį per valandą. 5 m skersmens tipyje patogiai įsikurdavo visa šeima su savo guoliais ir kita manta. Tipiai paprastai būdavo išmarginami tradiciniais piešiniais.

Apie 20 tiesių karčių, surištų viršūnėje, sudaro kūgį

Kiekviena kartis siekia iki 7,5 m ilgio

Tipio sparnai vėdinti palapinei ir dūmams išleisti

Bizonų odos (8–20), užtemptos ant karčių karkaso

Medžio smeigtukai ištraukiami, kai tipis vyniojamas kelionei

Tipio piešiniai galbūt vaizduoja mitines būtybes, tokias kaip ūdra

Įėjimas į tipį iš rytų pusės, nes vyrauja vakarų vėjai

Dvi lazdos, Lygumų krikų naudotos mėtymo žaidimui

Strėlė su erelio plunksna reiškia žaibą

Diržas su varno atvaizdu reiškia griaustinio paukščio dvasią

Plunksnos simbolizuoja plėšriuosius paukščius, sukančius ratus virš žuvusiųjų kare

Varpeliai simbolizuoja griaustinio dundesį

Arapahų Žolės šokio šokėjos modelis

ŽOLĖS ŠOKIS

XIX a. pabaigoje tarp Lygumų genčių paplito naujos apeigos – Žolės šokis. Kilęs iš omahų ritualo, kuris vyrams atimdavo drąsą ir karo sėkmę, jis tapo bendruomenės šokiu su dainomis ir kostiumais. Iškilus grėsmei, kad bus sugriautas įprastas genčių gyvenimo būdas, Žolės šokis tapo Šiaurės Amerikos indėnų vienybės simboliu.

Dakotai (sijai)

ŠIAURINIŲ LYGUMŲ valdovai XIX a. viduryje buvo dakotai, europiečių vadinami sijais (nuo čipevų kalbos žodžio, reiškiančio „priešas“). XVIII a. gerai ginkluoti čipevai išstūmė juos į vakarus iš gimtųjų vietų – vakarų Didžiųjų ežerų srities. Dakotus sudarė kelios savarankiškos grupės, įsikūrusios nuo Minesotos iki Misūrio upės aukštupio. Dakotai, didžiausia Lygumų gentis ir pagarsėję kariai, puldinėjo savo priešus indėnus ir įnirtingai priešinosi baltiesiems. Jų gyvenimas priklausė nuo bizonų, ir išnykus didžiosioms kaimenėms atėjo galas ir jų nepriklausomybei. Tačiau 1862–1877 dakotai smarkiai priešinosi į jų žemes besibraunantiems baltiesiems ir sumušė JAV kariuomenę rytų Montanoje, prie Litl Bighorno upės (tai garsiausias JAV kariuomenės pralaimėjimas kare su indėnais).

SU LANKU IR STRĖLE
Dakotų vaikai buvo mokomi gero elgesio ir skatinami sekti suaugusiaisiais. Jie buvo labai mylimi ir retai baudžiami, bet jų įgūdžiai buvo lavinami nuo jaunų dienų. Berniukai šaudydavo strėlėmis iš nedidelių lankų (viršuje), pirmiausia į taikinį, paskui į nedidelius žvėris ir jau ankstyvoje paauglystėje pradėdavo rimtai medžioti. Mergaitės turėdavo padėti motinoms dirbti sunkius lauko darbus.

Karoliukais išsiuvinėti geometriniai raštai – mėgstamas dakotų pagražinimas

Vidurinė odos pala su kutais

Stora medvilninė balno pavarža

Odinis dakotų balnas

Odiniu dirželiu balnakilpės pririštos prie balno

Žaliaminė bizono oda dengia medinę balnakilpę

GERIAU SU BALNU NEI BE JO
Nors Lygumų gentys ilgą laiką jodinėjo nepabalnotais arkliais, balnas ir balnakilpės padėjo geriau išlaikyti pusiausvyrą ir valdyti arklį. Dakotų minkštas balnas neturėjo gugos nei nugarai atremti, nei priekyje. Jį sudarė du išdirbtos odos gabalai, susiūti ir prikimšti bizono ar elnio vilnos. Balnakilpės, paprastai medinės, būdavo pritvirtinamos žaliaminės odos diržu.

MIRTIS LYGUMOSE
Dakotai mirusiųjų nelaidodavo. Jie suvyniodavo kūną į bizono odą ir paguldydavo ant kartimis paremtos pakylos, kad jo nepasiektų žvėrys. Šalia karių būdavo pakabinami jų ginklai ir vaistinėlės, o šalia moterų – svarbiausi namų apyvokos daiktai. Prie mirusiojo gedėdavo giminės.

LITL BIGHORNO MŪŠIS
Aukso ieškotojams įsibrovus į šventas Juodąsias kalvas pietų Dakotoje, pagal sutartį priklausančias dakotams, 1876 kilo karas. JAV kariuomenės dalinys buvo pasiųstas prieš didžiules dakotų ir čejenų pajėgas, neturėdamas supratimo apie jų skaičių. Generolas Džordžas A. Kasteris (1839–1876) su priešakiniu būriu veržliai puolė indėnus. 1876 m. birželio 25 d. jis ir visi 215 jo kareivių žuvo.

Litl Bighorno mūšio piktografija, 1881 nupiešta ant bizono odos (fragmentas apačioje)

SIUVINĖJIMAS DYGLIAIS
Kol baltieji pirkliai nebuvo atvežę karoliukų, lygumų moterys didžiavosi siuvinėjimo dygliais menu. Jos darydavosi persveriamus krepšius, kuriuos kabindavo abipus balno arba susidėdavo namų apyvokos daiktus tipyje.

Ietis, papuošta karoliukais, bizono vilna, ašutais ir plunksnomis

Erelio plunksnų galvos apdangalas

LYGUMŲ SENIŪNAS
XIX a. vidurio apeiginė dakotų seniūno apranga rodo jo padėtį. Galvos apdangalą iš erelio uodegos plunksnų (buvo manoma, kad jos turi antgamtinę galią) galėjo dėvėti tik patyręs karys. Kostiumą užbaigdavo karoliukais išsiuvinėtos blauzdinės ir dygliais papuošti mokasinai. Šitoks galvos apdangalas buvo įteiktas Sėdinčiam Jaučiui, kai jis tapo tetonų dakotų vadu.

Pončo stiliaus palaidinė iš kalnų avies odos, papuošta skalpo plaukų sruogomis, išsiuvinėta dygliais ir nudažyta mėlynais bei geltonais raštais

SĖDINTIS JAUTIS
Sėdintis Jautis (?1834–1890), šamanas, 1868 išrinktas didžiuoju tetonų dakotų vadu, buvo žymus karys. 1876 su vadu Šėlstančiu Žirgu (?1849–1877) jis subūrė dakotus prieš JAV kariuomenę, ir jiems pavyko sutriuškinti Kasterio dalinį. Vėliau jam už tai buvo atleista, ir jis tapo žvaigžde Bufalo Bilio Kodžio (1846–1917) „Laukinių Vakarų šou“.

LINGUOJANTIS LOPŠYS
Dakotų kūdikis daug laiko praleisdavo suvarstomame odos lopšyje, pritvirtintame prie medinės lentos. Tokį lopšį buvo galima diržais priveržti motinai ant nugaros, prikabinti prie balno, pririšti prie valkčių ar tiesiog, į ką nors atrėmus, pastatyti stačią. Puošnų lopšį, tokį kaip šis, paprastai pasiūdavo kūdikio teta (tėvo sesuo).

Mandanai ir hidatsai

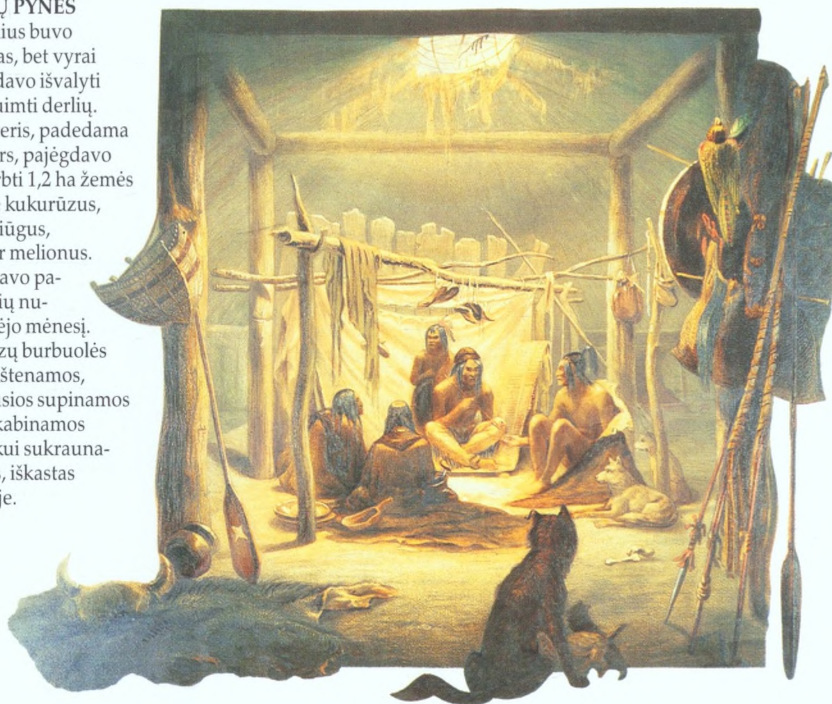
DERLINGI UPIŲ SLĖNIAI ir atviros prerijos, karštos vasaros ir žvarbios žiemos – tokia mandanų ir hidatsų gimtinė Misūrio aukštupyje šiaurės Dakotoje. Jie mokėjo prisitaikyti prie jos klimato ir pasinaudoti gamtos turtais. Sėsliai gyveno žeminių kaimuose ant aukštų upių skardžių ir dirbo žemę slėniuose. Pusę jų maisto sudarė kukurūzai, kitą pusę pasirūpindavo vasarą medžiodami bizonus. Kad apsisaugotų nuo žiemos šalčių, jie statėsi atskirus būstus paupiuose, kur rasdavo daug medienos kūrenti. Medžiotojai ir žemdirbiai, mandanai ir hidatsai buvo tipiškos prerijų gentys, kaip kad dakotai buvo tipiškos aukštųjų lygumų gentys. Jie buvo nuožmūs kariai, nes turėjo apsiginti nuo plėšikaujančių dakotų.

Jaučio valtelės – apskrito, oda aptraukto laivelio – modelis

PER UPĘ
Įsikūrę Lygumų paupiuose, mandanai naudojo vadinamąsias „jaučio valteles". Padaryta iš bizono (jaučio) odos, užtrauktos ant karklinio karkaso, jaučio valtelė buvo lengva, bet stipri ir galėjo gabenti didelį krovinį. Ja buvo galima irtis ir per seklų vandenį. Irkluotojas pritūpdavo ir įbesdavo irklą tiesiai priešais valtį. Kad valtelė nesisukiotų, būdavo paliekama bizono uodega – pritvirtinta prie medgalio, ji padėdavo išlaikyti pusiausvyrą.

BURBUOLIŲ PYNĖS
Auginti pasėlius buvo moterų darbas, bet vyrai kartais padėdavo išvalyti žemę arba nuimti derlių. Lygumų moteris, padedama mažos dukters, pajėgdavo kasmet apdirbti 1,2 ha žemės ir augino joje kukurūzus, pupeles, moliūgus, saulėgrąžas ir melionus. Viską sodindavo pavasarį, o derlių nuimdavo rugsėjo mėnesį. Tada kukurūzų burbuolės būdavo išlukštenamos, pačios geriausios supinamos į pynes ir pakabinamos džiūti, o paskui sukraunamos į duobes, iškastas žeminių asloje.

MANDANŲ BŪSTO VIDUJE
1833–1834 vokiečių princas Maksimilianas fon Vydas-Noivydas keliavo po Amerikos vakarus, tyrinėdamas indėnų gentis. Norėdamas įamžinti savo radinius, jis pasiėmė į kelionę šveicarų dailininką Karlą Bodmerį (1809–1893). Jie nuplaukė iki Misūrio aukštupio ir susitiko su mandanų ir hidatsų gentimis. Bodmerio piešinys (kairėje) vaizduoja mandanų būstą, kuriame sėdi kariai su šunimis, arkliais ir ginklais po ranka, apšviesti pro aukštinį sklindančios blausios šviesos.

ARTI PRIE ŽEMĖS
Kupoliškas, iki 15 m pločio žemines daugiausia statydavo moterys. Jose glausdavosi didelės šeimos kartu su arkliais, šunimis ir visa manta. Žeminė buvo laikoma šventa vieta, todėl jos statybą lydėjo daugybė apeigų. Visa bendruomenės veikla ir namų apyvoka sukdavosi aplink jos vidury įrengtą ugniakurą.

Pro aukštinį, pridengtą jaučio valtelės karkasu, išeina dūmai ir įeina šviesa

Medinių gegnių stogas, apdengtas karklo vytelėmis, žole ir velėnomis

Dengtas įėjimas su odinėmis durimis viduje

Raižytas peilis raguotame erelio plunksnų galvos apdangale simbolizuoja kovą su čejenų vadu

Paskutinis didysis mandanų vadas Keturi Lokiai (Karlo Bodmerio piešinys)

VADAS KETURI LOKIAI

Princas Maksimilianas tikėjo, kad mandanai yra kilę iš Velso princo Madoko, tariamai atplaukusio į Ameriką 1170, – seniai įrodyta, jog tai prasimanyta istorija! 1833–1834 žiemą, tokią žvarbią, kad net dažai užšaldavo, Karlas Bodmeris nupiešė daug puikių piešinių, tarp jų ir šį mandanų vado Mato Topės (Keturių Lokių) portretą. Mato Topė jau mokėjo pozuoti portretui, nes prieš metus jį buvo nupiešęs dailininkas Džordžas Ketlinas (p. 10).

Elnio ragai, sausgysle pririšti prie medinio koto

Medžio rankena, aptraukta oda

Hidatsų kūjis – apskritas akmuo, aptrauktas bizono oda

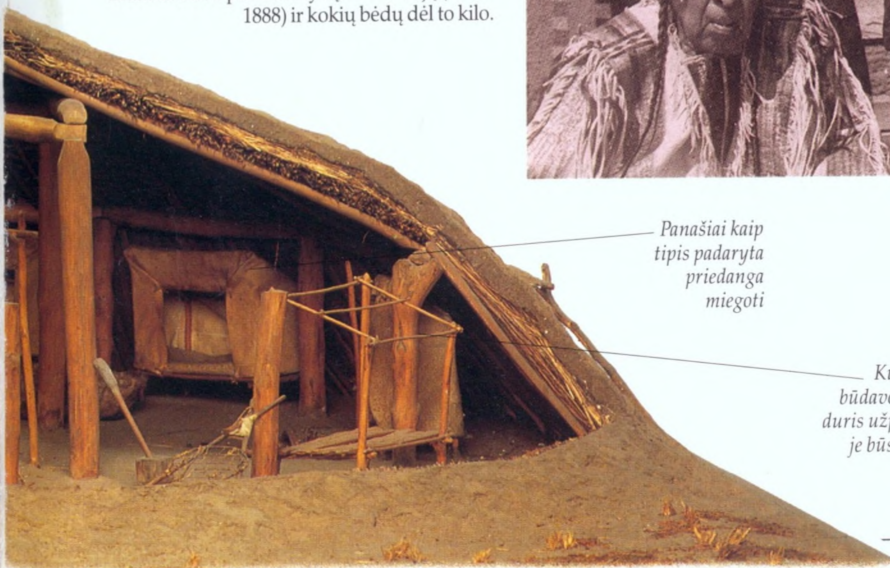
NEĮKAINOJAMOS ŽINIOS

Bizono Paukščio Moteris (1839–po 1920) ir jos sūnus Edvardas Gudbirdas (1869–1938), nufotografuoti su Žvaigždės Sūnumi (dešinėje) 1906, papasakojo įspūdingą hidatsų istoriją. Ši istorija buvo perduota antropologui, bendradarbiaujančiam su Amerikos Gamtos istorijos muziejumi. Jie ne tik suteikė neįkainojamų žinių apie genties gyvenimą ir papročius, bet ir smulkiai papasakojo, kaip hidatsai buvo perkraustyti į rezervaciją (1885–1888) ir kokių bėdų dėl to kilo.

PEMIKANO GAMYBA

Pemikanas Lygumose buvo vartojamas atsargoms kaip ilgai negendantis maistas. Jis buvo daromas iš džiovintos bizono mėsos, sumaišytos su lydytais riebalais ir aitriomis virgininių ievų uogomis. Sutrinti mėsai į miltus ir sutraiškyti kaulams prieš lydant taukus buvo naudojamas didelis akmens kūjis. Pemikanas buvo labai maistingas produktas ir išsilaikydavo kelerius metus.

Panašiai kaip tipis padaryta priedanga miegoti

Kulto vieta būdavo priešais duris užpakalinėje būsto dalyje

RAGŲ NAUDA

Kukurūzų laukus hidatsai paprastai ravėdavo elnio ragų šakėmis. Jie manė, kad dirbant mediniu šakotu kauptuku atsiranda kirmėlių, kenkiančių kukurūzų pasėliams. Be to, genties padavimai pasakojo, kaip jų pramotės Amžinosios Senolės daržą ravėjo elnias ir kaip ji iš jo numestų ragų pasidarė pirmąjį kauptuką.

Karas ir taika

Didžiosiose lygumose kariauti buvo gyvenimo būdas, bet tarp genčių retai vykdavo tikri mūšiai. Paprastai nedideli karių būriai užpuldavo savo priešus, norėdami pavogti arklių ar atkeršyti už nužudytą gentainį ir visada siekdami pelnyti garbę. Narsumas buvo didžiai vertinamas, o žygdarbiai skirstomi laipsniais pagal priešui suduotą „smūgį“: tai galėjo būti skalpo nulupimas, arklio pavogimas ar priešo kliudymas mūšyje. Karas, nešantis kraują ir mirtį, visoms gentims padarydavo didelių nuostolių. Genčių tarpusavio karai buvo greičiau kiekvieno drąsos ir moralinės stiprybės išmėginimas negu disciplinuotų kareivių kova dėl žemių ir politinės valdžios. Šiaurės Amerikos indėnų karo papročiai nebuvo jiems naudingi kariaujant su baltaodžių ir juodaodžių pulkais.

ŽUDYNĖS PRIE VUNDID NI
Per Dvasių šokio (apačioje kairėje) sukeltą sąmyšį 1890 m. gruodžio 23 d. 470 septintojo JAV kavalerijos pulko raitelių apsupo 340 už rezervacijos ribų išėjusių sijų. Neišlaikiusios įtampos, abi pusės pradėjo šaudyti. Žuvo daugiau kaip 64 kareiviai ir 200 sijų (tarp jų beginklės moterys ir vaikai). Sijų kūnai buvo sumesti į bendrą kapą. Vundid Ni (Sužeistasis Kelis) tapo Amerikos indėnams baltųjų žiaurumo simboliu.

Metalo ašmenys, užmauti ant medinio koto

KARO BŪRYS
Lygumų būrys antpuoliui apsiginkluodavo lankais ir strėlėmis, skydais, ietimis, vėzdais ir skalpavimo peiliais. Karo vėzdas galėjo būti su ašmenimis, smaigu ar aptašytu akmeniu. Tomahaukai-pypkės, kaip šis dakotų pavyzdys, daugiau buvo naudojami kaip vertingi apeiginiai daiktai, o ne kaip ginklai.

Išdrožtas veidas simbolizuoja lazdos savininko antgamtinį globėją, pasirodžiusį Dvasių šokio regėjime

Arapahų Dvasių šokio lazda

VILTIES REGĖJIMAS
XIX a. pabaigoje Lygumų gyventojai, sielvartaudami dėl rezervacijų, pamėgo naujas apeigas, Dvasių šokį. Pasirodęs pajutų pranašo Vovokos (p. 40–41) regėjime, Dvasių šokis žadėjo baltųjų galą ir bizonų grįžimą. Dvasių šokio šokėjai siekė regėjimų, per kuriuos jie aplankydavo dvasių pasaulį ir susitikdavo mirusius artimuosius. Paskui per šokį jie turėdavo su savim tai, ką išvysdavo regėjimuose (kairėje).

Tuščiavidurės nendrės lazdelė

Lazdelė su baltu kotu ir margomis plunksnomis – moteriškas kalumetas

Galvos apdangalas iš šarkos ir kalakuto plunksnų

ŠUNŲ BENDRIJOS
Įvairios Lygumų gentys, tokios kaip „juodakojai“, hidatsai ir „storapilviai“, būrėsi į karines Šunų bendrijas. Keliaudamas po Vakarus 1833–1834, šveicarų dailininkas Karlas Bodmeris (p. 32) nupiešė šį įspūdingą hidatsų šokėjo Pehriska Ruhpos (Du Varnai), Šunų bendrijos nario, portretą. Hidatsų „šunys“ buvo atžagareivos ir viską darė atvirkščiai: sakykim, jei per mūšį reikėjo įsakyti kariui pulti, jam buvo liepiama bėgti.

Erelio plunksnų pagražinimas

Apsauginis simbolis, nupieštas ant „juodakojų" skydo

Bizono sprando odos skydas, sukietintas garais ir dūmais, o paskui išdažytas

Komančių vadas Kvanahas Parkeris ir jo žmona Tonasa, apie 1892

KOMANČIŲ VADAS

Įbaugintų komančių karo vadas Kvanahas Parkeris (?1845–1911) turėjo tokią reputaciją ir politiko sugebėjimus, kad tapo jų visų pirmuoju vadu po taikos pasirašymo 1875. Garsus politikas, jis gynė genties interesus ir iš JAV vyriausybės išsiderėjo geresnes sąlygas komančiams Oklahomos rezervacijoje. Jis taip pat buvo paskirtas teisėju naujame Indėnų ieškinių federaliniame teisme Vašingtone.

Lazdelė su mėlynu kotu ir baltomis plunksnomis – vyriškas kalumetas

Raudonai nudažytų ašutų kutas

GYNYBA

Lygumų kario skydas, nešiojamas prie kairiojo žasto, paliekant rankas laisvas kitiems ginklams, buvo pakankamai kietas, kad atmuštų strėlę ar ietį. Dirbant skydą būdavo giedama ir meldžiamasi prašant antgamtinių jėgų apsaugos.

Omahų kalumeto (šventosios pypkės) šone įbrėžtas tiesus raudonas griovelis reiškia laimės kelią

Erelio (paukščio, turinčio neišsenkamą jėgą) plunksnos simbolizuoja karą, kai kalumetu mosuoja šokėjas per karines apeigas

KARAS AR TAIKA?

Vieni iš švenčiausių Lygumų gyventojų daiktų buvo kalumetai. Ši pypkė būdavo rūkoma, kai koks vyresnis vyras įsūnydavo jaunesnįjį. Dovanoti kitai genčiai kalumetai laiduodavo taiką, nes su giminaičiais nebūdavo kariaujama. Tas, kuris gaudavo dovanų kalumetą, galėjo tikėtis ilgo gyvenimo, laimės ir gerovės.

Raudona vilna simbolizuoja saulės spindulius

Balta virvelė reiškia mėnulio spindulius

Saulės šokis

PER BIZONŲ VASAROS MEDŽIOKLĘ, kai kiekviena gentis, plačiai išsibarsčiusi žiemą, vėl susirinkdavo kartu, vykdavo svarbiausios daugumos Lygumų genčių apeigos – Saulės šokis. Įvairių genčių, tokių kaip dakotai, krou ir „juodakojai“, ritualai skyrėsi, bet tikslas buvo tas pats – padėkoti Didžiajai Dvasiai už pagalbą praeityje ir melsti malonių ateityje. Užtekdavo, kad per apeigas vienas asmuo (laiduotojas) išreikšdavo dėkingumą už pagalbą iš dvasių pasaulio, ir tai turėjo atnešti naudos visai genčiai. Ritualas trukdavo kelias dienas ir naktis. Gentys pastatydavo šventą Saulės šokio būstą, ir apeigų centru tapdavo ten stovinti šventoji tuopa su išsišakojusia viršūne. Ją turėjo surasti karys, o nukirsti – itin dorybingos moterys. Po ritualinių šokių dienų prasidėdavo įvairūs sunkūs išmėginimai. Savanoriai kankindavo save, tikėdamiesi išvysti regėjimą ir vildamiesi, kad Didžioji Dvasia apsaugos visą gentį nuo kančių ateityje.

Lėtasis Jautis, Lygumų žiniuonis

Ištapyta bizono kaukolė per Saulės šokį „juodakojų“ būdavo padedama ant aukuro

DIDŽIOJI DVASIA
Lygumų genčių pasaulis buvo pilnas galingų dvasių, gyvenančių įvairiose vietose, žmonėse, gyvūnuose ir netgi daiktuose. Kai kurios gentys tikėjo, kad visa galia ateina iš Didžiosios Dvasios. Žmonės prašydavo dvasių pagalbos arba asketizmu siekdavo išvysti regėjimą, kuris jiems suteiktų šventos galios. Tie, kurie ją įgydavo, tapdavo žiniuonimis, genčių vadais ir patarėjais.

GALINGIAUSI KERAI
Krou genties Saulės šokio tikslas buvo kerštas už nužudytą giminaitį. Ant šventosios tuopos būdavo pakabinama apeiginė lėlė. Krou legendos pasakoja apie karį, kuris sielvartavo dėl priešų išžudytos šeimos. Per regėjimą jam buvo parodyta, kaip pasidaryti lėlę, padėsiančią atsikeršyti.

Plunksnų galvos apdangalas, papuoštas kailiu ir karoliukais

Plunksnos puošia dakotų figūrėlės galvą

ŠVENTIEJI ATVAIZDAI
Dakotai ant šventosios tuopos šakų Saulės šokio būste pakabindavo tam tikrus simbolinius žaliaminės odos daiktus, kurie sutelkdavo šokėjų dėmesį. Tai būdavo vyro (simbolizuojančio priešą) ir bizono atvaizdai – paprastos išpjautos figūrėlės. Ritualo pabaigoje šokėjai į šiuos atvaizdus laidydavo strėles.

Krou genties elnio odos lėlė, prikimšta kvapnios žolės

Bizono atvaizdas, išpjautas iš žaliaminės odos

PAGARBA BIZONUI
Apie bizoną, kaip pagrindinį maitintoją, sukosi visas Lygumų genčių gyvenimas, todėl jis vyravo ir įvairiose Saulės šokio versijose. „Juodakojai" ir dakotai bizonų kaukoles ištapydavo ir išpuošdavo šalavijais bei žolėmis.

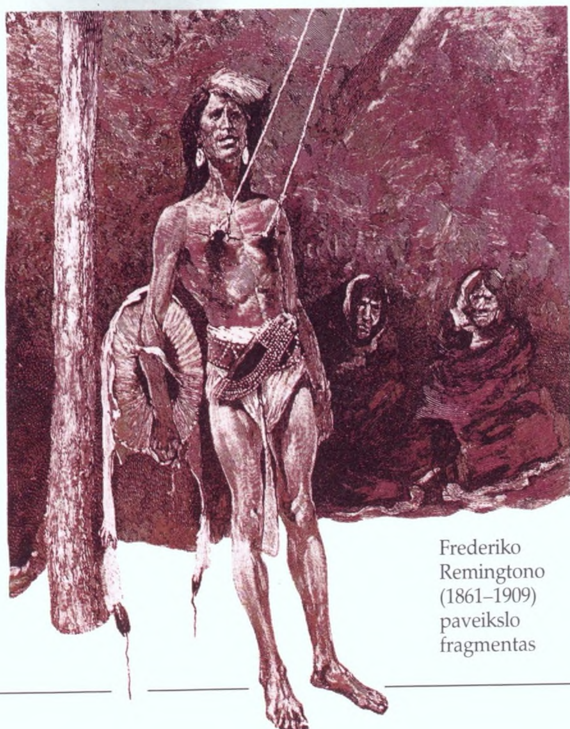

Akiduobės ir šnervės būdavo prikemšamos šalavijų ir žolės kaip simbolinė auka bizonui linkint jam geros ganiavos

Cilindrinė dėžutė, skirta laikyti „juodakojų" Natoas ryšulėliui su apeiginiu galvos apdangalu

Kasamoji lazda

Žaliaminės odos kutai

Frederiko Remingtono (1861–1909) paveikslo fragmentas

KANKINANTIS IŠMĖGINIMAS
Per Saulės šokio išmėginimus visi šokėjai pasninkaudavo ir marindavosi. Tačiau kai kurie pageidaudavo, kad už medinių smaigų, pervertų per krūtinės raumenis, žaliaminės odos diržais juos pririštų prie šventosios tuopos šakų. Siūbuodami pagal muziką ir pūsdami erelio kaulo švilpukus ar netgi kabodami ant šakų, jie išsivaduodavo tik tada, kai smaigai ištrūkdavo iš kūno. Išgąsdinta tokių papročių, JAV vyriausybė 1904–1935 apskritai buvo uždraudusi Saulės šokį.

ŠVENTOJI MOTERIS
Moterys ne tik nukirsdavo šventąją tuopą, bet ir giedodavo per įvairius šokius, dovanodavo šokėjams dovanų ir dalyvaudavo išmėginimuose. O svarbiausia, „juodakojų" apeigos priklausė nuo Šventosios Moters. Saulės šokio laiduotojai turėjo išsipirkti Natoas ryšulėlį, kuris tam tikru ritualu būdavo perduodamas Šventajai Moteriai. Natoas ryšulėlyje, laikomame žaliaminės odos dėžutėje, būdavo keli šventi daiktai, tokie kaip veido dažai ir tarškynės, bet svarbiausi buvo galvos apdangalas ir kasamoji lazda.

Didžioji plynaukštė

DIDŽIOJI PLYNAUKŠTĖ (ji driekiasi nuo Kaskadinių kalnų vakaruose iki Uolinių kalnų rytuose, o į pietus nuo Freizerio upės iki vidurio Oregono, vakarų Vajomingo ir Aidaho) buvo 25 genčių gimtinė. Dauguma jų vasarą gyveno panašiuose į tipius būstuose, o žiemą – velėnomis dengtuose namuose, pusžeminėse. Pagrindinis jų maistas buvo lašišos ir valgomosios šaknys. Kai kurios gentys prekiavo mainydamos odas, kanapes ir ragines strėles į bizonų odas, gražesnius drabužius ir puošnius daiktus iš Lygumų. Plynaukštės gyventojai pradėjo naudoti arklius tik nuo XVIII a., bet greitai pagarsėjo jų auginimu ir prekyba. Šios prekybos atnešta gerovė baigėsi tik XIX a. ketvirtajame dešimtmetyje, kai gentys pajuto baltųjų kolonistų spaudimą.

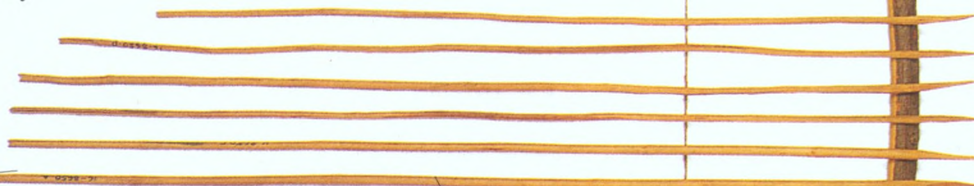

Tompsonų taikinys – iš vikšrių nupintas elnias

APEIGINIS ELNIAS
Tompsonų genties (pavadintos XIX a. keliautojo vardu) nario mirtis būdavo pažymima tam skirtomis apeigomis. Keturias dienas į vikšrinę elnio figūrėlę, kabančią ant namo stogo, buvo šaudoma beplunksnėmis raudonmedžio strėlėmis iš kalnų klevo lanko su karnų temple. Taikinys, lankas ir strėlės niekada nebūdavo naudojami antrą kartą.

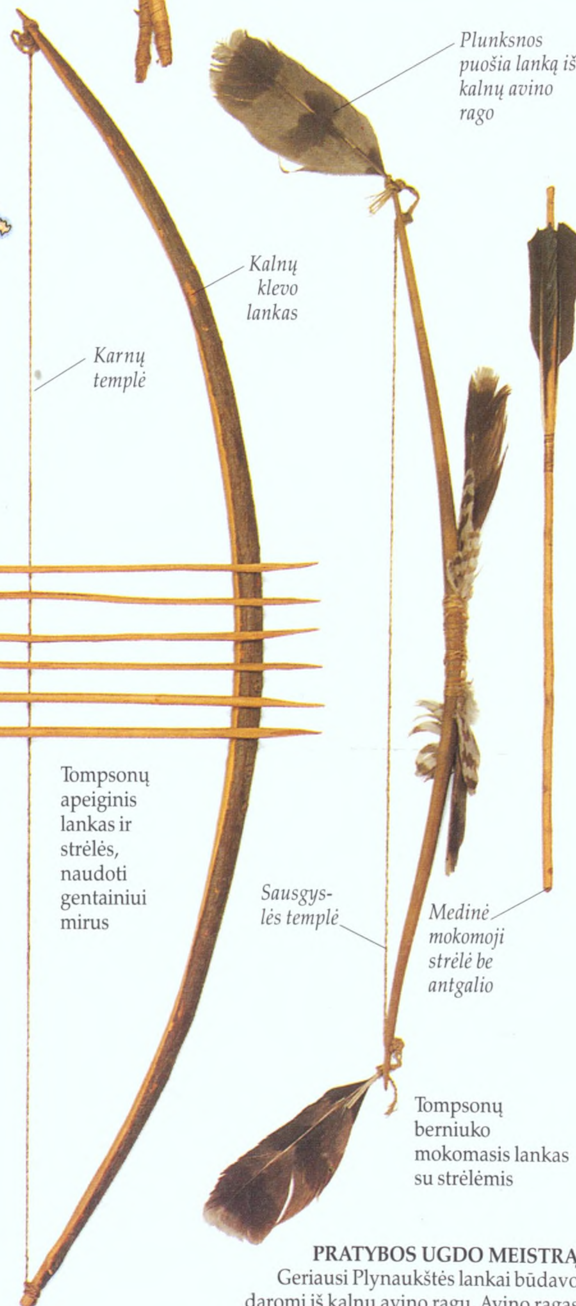

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Plynaukštės sritis

Apeiginė raudonmedžio strėlė be plunksnos

Ilgiausia strėlė siekdavo iki 1,4 m ilgio

Kalnų klevo lankas

Karnų templė

Tompsonų apeiginis lankas ir strėlės, naudoti gentainiui mirus

Plunksnos puošia lanką iš kalnų avino rago

Sausgyslės templė

Medinė mokomoji strėlė be antgalio

Tompsonų berniuko mokomasis lankas su strėlėmis

Pagal „kiauranosių" paprotį parflešą su vestuvinėmis dovanomis jaunikio šeima įteikdavo jaunosios šeimai

Žaliaminės odos dirželiai riša krepšio galus (dangtį)

Tipiški geometriniai raštai ant odinio „kiauranosių" parflešo

PRAVARTUS KREPŠYS
Parflešas – tai išradingai padarytas didelis sulankstomas krepšys, plačiai naudotas Plynaukštės ir Lygumų genčių. Jis būdavo prisikabinamas prie balno ir prikraunamas maisto (paprastai bizono mėsos) ir drabužių. Žaliaminės odos atraiža būdavo sulankstoma taip, kad pasidarytų dugnas, šonai ir dangtis. Kaip ir kitus dirbinius iš odos ir kailio, parflešus siūdavo moterys. Plynaukštės gentys ypač vertino Lygumų parflešus, tik „kiauranosiai" gaminosi juos patys.

PRATYBOS UGDO MEISTRĄ
Geriausi Plynaukštės lankai būdavo daromi iš kalnų avino ragų. Avino ragas tvirtesnis ir stangresnis negu medis, todėl iš tokio lanko paleista strėlė lekia toliau ir tiksliau pataiko. Berniukai šaudyti mokydavosi nuo mažų dienų. Pirmiausia jie šaudydavo į nejudamus taikinius, paskui medžiodavo nedidelius gyvūnus, tokius kaip triušiai. Plynaukštės ragų lankai tapo svarbia preke, labai vertinama Lygumų genčių, kurios laikė juos daug geresniais už savuosius.

Raudonų ir juodų geometrinių raštų aplikacija ant odinio tompsonų balnakrepšio

DIDŽIOJI MEDŽIOKLĖ
Susidūrimai su baltaisiais 1877 baigėsi „kiauranosių" karu. Vado Džozefo (apie 1840–1904) būrys kelis kartus mūšiuose su atsitraukimu kovojo su daug didesnėmis JAV kavalerijos ir vietinių savanorių pajėgomis. „Kiauranosiai" nuolatos nugalėdavo priešus, keturis mėnesius jų persekiojami 2600 km kelyje, kol buvo priversti pasiduoti, likus vos 48 km iki prieglobsčio Kanadoje.

Vadas Džozefas

REVOLIUCIJA
Arkliai iš esmės pakeitė Plynaukštės genčių gyvenimo būdą. Pailgėjo jų vasaros klajonių keliai, o prekyba išsiplėtė iki Kalifornijos ir į Lygumų gilumą. Jie parsiveždavo ne tik išmainytus daiktus, bet ir daugybę kaimynų papročių. Tačiau, užuot perėmę iš Lygumų genčių valkčius kroviniams vežti, jie naudojo nešulinius balnus ir balnakrepšius, kaip šis persveriamas krepšys, priklausęs tompsonų genčiai, gyvenusiai Britų Kolumbijos pietuose.

Elnio rago smaigas

Beržinis tompsonų karo vėzdas, naudotas ir bebrams medžioti

Įrantos tikriausiai reiškė, kiek priešų ar bebrų užmušta šiuo vėzdu

ANTPUOLIAI
Tompsonų gentis dažnai užpuldavo kaimynus dėl grobio, keršto ar garbės, kaip ir dauguma kitų Šiaurės Amerikos indėnų. Ant šio dvirankio karo vėzdo ryškiai išraižytas ežeras ir trys kariai. Įrantos abiejuose galuose galbūt buvo dekoratyvinės, bet jomis galėjo būti žymimas ir užmuštų priešų skaičius, panašiai kaip Vakarų šauliai darydavo įrantas ant savo šautuvų.

Odos kutai

KREPŠIAI
„Kiauranosiai" garsėjo savo kukurūzų lukštų krepšiais. Krepšiai, rankomis nupinti iš suktų kanapinių siūlų, būdavo puošiami kukurūzų lukštų virvelėmis, nudažytomis gamtiniais dažais. Tipiški geometriniai raštai išvirkščioje krepšio pusėje būdavo kitokie. Lankstūs, plokšti kukurūzų lukštų krepšiai tiko maisto produktams, šaknims ir uogoms nešioti. Po arklių tai buvo svarbiausia „kiauranosių" prekė.

Didysis baseinas

PAJUTŲ PRANAŠAS
1888 Nevados pajutų šamanas Vovoka, baltųjų pavadintas Džeku Vilsonu (?1856–1932), pradėjo pranašauti, kad naujos apeigos (Dvasių šokis, greitai paplitęs Lygumose) padės atsikratyti baltaisiais, susigrąžinti bizonus ir atkurti senąjį gyvenimo būdą. Nors jis ragino nenaudoti smurto, baltųjų valdžios reakcija buvo žiauri.

DIDYSIS BASEINAS – vasarą saulės svilinama, žiemą audrų ir sniego gairinama dykynė – visada turėjo skurdžius išteklius. Tačiau devynios gentys, išsibarsčiusios 1 mln. km^2 plote, taip gerai prisitaikė prie aplinkos, kad jų gyvenimo būdas nekito apie 10 000 metų. Nedirbdami žemės ir misdami gamtoje randamu maistu, tiek vabzdžiais ir sėklomis, tiek driežais ir elnių mėsa, šie klajokliai iš pirmo žvilgsnio neatrodo labai išradingi. Jiems nereikėjo nuolatinių būstų, nes jie kraustėsi iš vietos į vietą, susiburdami didelėse stovyklavietėse, kai rinkdavo pinijų sėklas ir medžiodavo triušius. Kai 1859 buvo atrastas auksas, jų gyvenimas apsivertė aukštyn kojomis.

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodytas Didysis baseinas – Nevada, Juta, Aidahas, Oregonas, Vajomingas ir Koloradas.

GARSIOJI KREPŠIŲ PYNĖJA
Didžiojo baseino gentys mokėjo meistriškai pinti krepšius, ypač vašai, kurių dirbinius labai vertino baltieji pirkėjai. Datsolali (?1835–1925) buvo garsiausia iš visų Amerikos krepšių pynėjų. Jos krepšiai buvo labai įvairių formų, išpuošti tradiciniais raštais, dailiais dygsniais.

Nevados vašų krepšių pynėja Datsolali, baltųjų pavadinta Luiza Keiser

JUTŲ SIUVINĖJIMAS
Jutų gimtinė buvo Lygumų pakraštyje, todėl jie perėmė neotradicinę Lygumų apeiginę aprangą. Tai buvo europietiško stiliaus drabužiai, išsiuvinėti atvežtiniais stiklo karoliukais tradiciniais raštais (dešinėje). Baltųjų spaudimas greitai sugriovė jų įprastą gyvenimo būdą, kurį sudarė medžioklės ir antpuoliai, – iki 1870 dauguma jutų buvo suvaryti į rezervacijas.

Audinio apvadai rodo baltųjų įtaką drabužių stiliui, nors pagrindinė medžiaga tebėra elnio oda

Meistriškai spalvotais karoliukais išsiuvinėtas geometrinis raštas puošia jutų vaikišką švarką

Elnio odos kutai

Šiaurės pajutų anties maketas, padarytas iš viksvameldžių kuokšto

Augalinio pluošto raiščiai

ANTIS VILIOKLĖ
Šiaurės pajutai, gyvenantys šiaurės vakarų Nevadoje, medžiojo viską – triušius ir švilpikus. Pavasarį parskrendančius paukščius (tokius kaip antys) jie medžiodavo su anties pavidalo maketais, padarytais iš augaliniu pluoštu suraišiotų viksvameldžių kuokštų. Plūduriuodami pelkėse kaip gyvos antys, jie liudydavo, kad negresia pavojus, ir antys nutūpdavo prie pasaloje tykančių medžiotojų su lankais.

SU KŪDIKIU ANT NUGAROS
Užsidėjus nešiojamąjį lopšį, motinai likdavo laisvos rankos ir ji galėjo dirbti. Jei lopšys nukrisdavo ar apsiversdavo, kūdikio galvutę apsaugodavo išsikišęs viršus.

Odinis puslankis lopšiui užsikabinti per galvą

Diržas lopšiui nešti

Pajutų nešiojamojo lopšio apačia, padaryta iš šakelių ir medinių skersinių ant medinio pagrindo

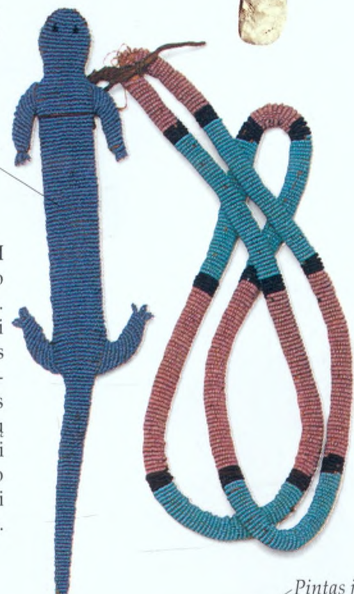
Stiklo karoliukai puošia minkštą odos apdangalą

Ilgi odos kutai, kuriais nuteka lietaus vanduo

NEŠIOJAMASIS LOPŠYS
Kaip ir Lygumų gentys, pajutai turėjo nešiojamuosius lopšius. Rėmas būdavo daromas iš apystorių šakelių, o apdangalas – iš minkštos gyvulių odos. Kūdikiui tokiame suvarstytame lopšyje būdavo saugu ir patogu, tiek ant motinos nugaros, tiek pririštam prie balno. O jei lopšys būdavo pastatomas į ką nors atremtas, kūdikis galėdavo matyti, kas darosi aplinkui.

NEBLĖSTANTIS RYŽTAS
Pajutų interesus karštai gynė Sara Vinemuka (1844–1891). Kiek pasimokiusi baltųjų mokykloje, ji tapo oficialia vertėja tarp pajutų ir vyriausybės paskirtų indėnų įgaliotinių, nemalonių tipų. Vėliau ji mėgino gauti baltųjų paramą rytuose. 1883 parašyta jos autobiografija – tai kaltinamasis aktas baltųjų žiaurumui ir paminklas neblėstančiam jos tautos ryžtui.

Bambagyslė, paslėpta driežo pavidalo pakabutyje

LAIMĘ NEŠANTYS BURTAI
Kartais papuošalai būdavo nešiojami su tam tikru tikslu. Naujagimio bambagyslė dažnai būdavo įdedama į karoliukais išsiuvinėtą maišelį, o šis prikabinamas prie lopšio ar nešiojamas kaip medalionas, kad apsaugotų nuo nelaimės. Maišeliai turėdavo driežo arba vėžlio pavidalą, nes šie gyvūnai simbolizavo ilgą gyvenimą.

Pintas jukos pluoštas

VASARINIAI SANDALAI
Vasarą dauguma Didžiojo baseino gyventojų vaikščiojo basi, bet kai kurios gentys avėdavo negrabaus pynimo sandalus iš medžio karnų. Kartais pietų pajutai nešiodavo elnio odos mokasinus arba iš jukos pluošto nupintus sandalus, tokius kaip šie – kaibabų grupės pynimo.

Kalifornijos medžiotojai-rankiotojai

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Kalifornijos sritis

AMERIKOS INDĖNAMS XVIII a. septintajame dešimtmetyje Kalifornija atrodė tokia pat patraukli kaip ir naujiesiems amerikiečiams XX a. pabaigoje. To priežastys labai paprastos. Išskyrus pietryčių dykumą, šioje švelnaus klimato srityje, turinčioje daug gamtos turtų, gyventi buvo lengva. Jos gyventojai retai kariavo ir beveik nedirbo žemės, o buvo medžiotojai-rankiotojai. Dykumų ir kalnų atskirtos nuo karingų genčių rytų pusėje, 50 genčių manėsi žvejyba ir medžiokle, bet didžiąją jų maisto dalį sudarė sėklos (ypač gilės). Per apeigas jie prašydavo dvasių pasaulį maisto ir sveikatos. 1769 atvykus ispanams ir pietuose įsikūrus jų misijoms, senasis gyvenimo būdas pradėjo irti, bet galutinai jį sugriovė 1849 šiaurėje prasidėjusi Amerikos aukso karštligė.

MODOKŲ KARAS
1864 Kintpuašas („Kapitonas Džekas") tapo vadu modokų, atsisakiusių savo naujosios rezervacijos. Dėl to 1872 kilo Modokų karas. JAV kariuomenė šešis mėnesius laikė apsupusi Kintpuašą ir 80 jo vyrų prie Tulės ežero. Suardęs taikos derybas, Kintpuašas pasidavė ir buvo pakartas.

PLUNKSNŲ PUOKŠTĖ
Maidai, europiečių praminti „indėnais žemknisiais" (nes ieškodavo valgomųjų šaknų kaip papildomo maisto šalia gilių), gyveno iki 12 m skersmens pusžeminėse. Per kai kurias apeigas tiek vyrai, tiek moterys pasipuošdavo galvas plunksnų puokštėmis (dešinėje).

Maidų šokio pliumažas, arba ant viršugalvio uždedama puokštė iš plunksnų, spaiglių, medžio ir virvelių

Pagrindinį pomų kulsto rėmą sudaro vientisas lenktas karklas

Įmantrus piešinys ant keraminės lėlės panašus į mohavų kario tatuiruotes

DYKUMŲ GYVENTOJAI
Mohavai, viena iš jumanų genčių, gyvenančių palei Kolorado žemupį, dirbo kasmet potvynio užliejamą žemę ir augino pasėlius. XIX a. pabaigoje, suvaryti į rezervaciją, jie pardavinėdavo suvenyrus, tokius kaip šias keramines lėles (viršuje), netoli esančioje geležinkelio stotyje.

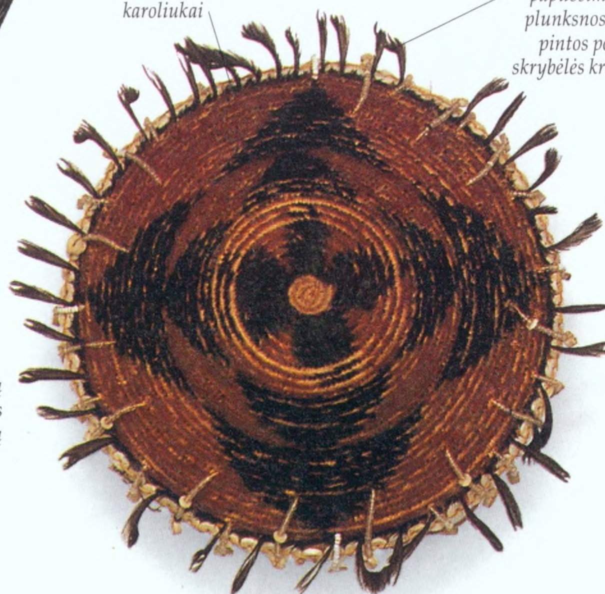
Tankus vytelių tinklas

SĖKLŲ RINKIMAS
Pomai gyveno tarp vandenyno ir Pakrantės kalnagūbrio. Jų namus, kiekvieną skirtą kelioms šeimoms, sudarė ilgi 9 m stulpų karkasai, apdengti nendrėmis. Nors jie buvo patyrę medžiotojai ir žvejai, svarbiausias jų maistas buvo gilių miltai. Jie taip pat valgė sėklas, šaknis ir uogas. Sėkloms sukratyti į krepšius moterys naudodavo kulstus (dešinėje).

APEIGINIS PLUNKSNŲ VAINIKAS

Kalifornijos Centrinio slėnio maidai per apeiginius šokius dėvėdavo prašmatnias plunksnų puošmenas. Šokį, vadinamą „loli", šokdavo tik moterys. Kartais jos užsidėdavo ant galvos plunksnų puokštes (p. 42) ir niekada neapsieidavo be prašmatnių plunksninių vainikų, vadinamų „ununi". Kitą šokį po jų šokdavo vieni vyrai, taip pat pasipuošę „ununi" vainikais (viršuje).

PINTA SKRYBĖLĖ SU PLUNKSNOMIS

Pomai plačiai garsėjo kaip puikūs krepšių pynėjai. Krepšius pynė ir pomų vyrai, nors daugelyje kitų Šiaurės Amerikos indėnų genčių tai buvo tik moterų darbas. Pynėjai naudojo keturias ar daugiau medžiagų (kai kurias spalvotiems raštams) ir, be spiralinio būdo, mokėjo dar keturis pynimo būdus. Ypač neįprastas atrodo krepšių puošimas ryškiomis spalvingomis plunksnomis.

PASKUTINIS JAHIS

1911 viename šiaurės Kalifornijos mieste pasirodė paskutinis nuošalios jahių genties, seniai laikytos išmirusia, indėnas. Kalifornijos universiteto antropologai, norėdami ištirti jo gyvenimo būdą, paėmė jį į savo globą ir pavadino Išiu (jahių kalba tai reiškia „žmogus"). Išis mirė nuo tuberkuliozės 1916.

PINIGAI

Toli šiaurėje, Vankuverio saloje, jūrdančių kriauklės (viršuje) buvo labai vertinami papuošalai. Jas, atgabentas į pietus tolovų genties prekeivių, daugelis Kalifornijos gyventojų naudojo kaip pinigus. Tačiau pomai nusprendė įvesti konkuruojančią valiutą iš balto mineralo, magnezito, arba iš kitų moliuskų kriauklių. Gentys, gyvenančios toliau į šiaurę, iš briedžio ragų darydavo pinigines (viršuje) ir įdomiai jas išraižydavo.

Įstabūs Pietvakariai

PIETVAKARIAI – tai didinga šalis su akį rėžiančiais kontrastais, kalnais ir dykuma, karštomis vasaromis ir šaltomis žiemomis. Pietvakarių genčių protėviai gyveno čia daugiau kaip prieš 2000 metų. Kai kuriuose kaimuose su akmens ir molio namais buvo be pertraukos gyvenama daugiau kaip 1000 metų. Šiame sausame krašte pueblų gyventojai mokėjo išauginti derlių su menkais vandens ištekliais – drėkindami žemę. Per jų apeigas paprastai buvo prašoma dvasių pasaulio esybes duoti lietaus. Tokios buvo ir dykumoje į pietus gyvenančių papagų apeigos. Nors pueblų gyventojai nebuvo karingi, jiems reikėjo gintis nuo navahų ir apačių.

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Pietvakarių sritis

Ištapytas medinis zunių žaibo simbolis, dedamas ant kivos aukuro

LIETAUS MELDIMAS
Pueblų gyventojus zunius ir hopius ritualai saistė su dvasiu pasauliu. Kiekvieną rugpjūtį hopiai rengdavo devynių dienų Gyvatės apeigas, tikėdamiesi lietaus ir gero derliaus. Ant kivos aukuro būdavo dedamos gyvatės pavidalo lazdelės (žaibo, pasirodančio kartu su lietumi, simboliai). Ritualui baigiantis išsidažę šokėjai laikydavo dantyse gyvas gyvates, paskui paleisdavo jas į dykumą.

Paukščio ir žvėries piešiniai ant pinto havasupajų krepšio

TAIKUS GYVENIMAS NUOŠALYJE
Beveik 900 metų havasupajai dirbo žemę Katarakto kanjone Arizonoje, išmokę ją dirbti iš hopių ir drėkindami Kolorado upės vandeniu. Atskirti kanjone nuo kitų genčių, jie nebuvo pratę kariauti.

Tipiškas geometrinis raštas

Neįprasto tatuiruotos moters pavidalo molinis papagų indas

PAPAGŲ PUODAS
Kaip ir jiems artimi pimai, papagai buvo kilę iš hohokamų, daugiau kaip prieš 2000 metų sėsliai gyvenusių kaimuose ties dabartine Arizonos ir Meksikos riba. Genties vyrai augino kukurūzus, moliūgus ir pupeles, o moterys pindavo krepšius ir lipdydavo puodus.

Dubens puošėją įkvėpė vietinė dykumų varlė

Tradicinis juodas geometrinis raštas šviesiame fone

Keturi laiptuoti kampai, užsibaigiantys varlės figūra, puošia šį didelį puikų zunių dubenį, kadaise priklausiusį lietaus žyniui

SENOVINIS MENAS
Puodininkystė – sena pueblų gyventojų tradicija. Puodus lipdydavo jau jų pirmtakai, gyvenę šioje srityje. Nors įvairių pueblų gyventojų puošybos stilius skiriasi, puodai visada puošiami tradicinėmis raudona, juoda ir balta spalvomis, geometriniais arba vaizdiniais piešiniais.

Sausgyslės virvelės riša dangalą prie Taoso pueblo skydo – abu jie padaryti iš dažytos odos

Piešinys vaizduoja raitą karį su panašiu karo skydu

Tipiškas obuolmušys, kilęs iš laukinių mustangų

Paprastas tipio pavidalo raštas

Plunksnos galėjo būti pritvirtintos prie karo skydo juostomis (kaip čia) arba ratu (kaip skydo piešinyje)

PIRMASIS AMERIKOS DAUGIABUTIS
Senovės anasaziai apie 750 m. paliko savo primityvias žemines ir pradėjo statyti pueblus. Naujosios Meksikos Čako kanjone liko vieno iš didžiausių Bonito pueblo griuvėsiai. Kadaise tai buvo milžiniškas statinys iš puslankiu išsidėsčiusių, terasomis kylančių 700 patalpų, kuriose gyveno 1200 žmonių. Viduryje buvo aikštė su dviem požeminėmis apeigų menėmis (kivomis).

Erelio plunksnos buvo tradicinė karo skydų puošmena, bet tiko ir laukinio kalakuto plunksnos

PUEBLŲ MAIŠTAS
1528, visu šimtu metų anksčiau, nei kiti europiečiai pamėgino įsikurti rytinėje žemyno pakrantėje, į Pietvakarius įsibrovė ispanų aukso ieškotojai. Juos atlydėjo misionieriai, kareiviai ir smurtas. 1680, Popės (Taoso pueblo žiniuonio) suvienyti, pueblų gyventojai sukilo ir dvylikai metų išvarė ispanus. Tačiau ir nugalėti pueblai iki šių dienų išsaugojo savo tikėjimą ir daugybę papročių.

Pueblų gyventojai

ANT VĖJO UŽPUČIAMŲ, plokščiaviršūnių uolų, kylančių virš dykumos ir palei Pietvakarių upes, stovėjo akmens ir plaušamolio namų gyvenvietės. Šiandien tebėra gyvenami apie 30 kaimų nuo Rio Grandės iki šiaurės Arizonos. Pirmieji ispanų keliautojai pavadino šios srities gyventojus pueblų (kaimų) žmonėmis, bet tai nebuvo viena gentis. Kaimai buvo nepriklausomi, ir jų gyventojai (pvz., hopiai ir zuniai) kalbėjo skirtingomis kalbomis. Nuo senų laikų jie augino pupeles, moliūgus ir kukurūzus. Jų gyvenimą tvarkė kačinos (dvasios, įeinančios į kūnus išrinktųjų kaimiečių, dėvinčių kaukes ir šokančių šventuosius šokius). Jos įsikūnydavo tik vyruose, kurie vadovavo ir bendruomenei. O moterys valdydavo visą turtą ir perduodavo jį dukterims.

MOTERIŠKUMO EGZAMINAS
Hopių merginos buvo tinkamos tekėti, kai išlaikydavo moteriškų darbų egzaminą. Tada joms būdavo leidžiama susisukti plaukus į kuodus, primenančius moliūgo žiedus.

NUOSTABUS PAUKŠTIS
Maždaug nuo 500 m. Pietvakarių anasaziai lipdė molines paukščių ir žvėrių figūrėles. Nepaprastai panašias statulėles, praėjus 1300 metų, kūrė zunių puodžiai (viršuje).

APEIGINIAI LANKAI IR STRĖLĖS
Birželio 26 d. (praėjus penkioms dienoms po vasaros saulėgrįžos) prasideda ilgos hopių apeigos, vadinamos Nimanu. Jomis tikimasi užsitikrinti gerą derlių. Iškilmingais ritualais, trunkančiais 16 dienų, pažymimas kačinų grįžimas į dvasių pasaulį prašyti lietaus. Iškeliaujančios kačinos dovanoja kaimiečiams simbolines dovanas, tarp jų kukurūzų burbuoles ir lankus su strėlėmis (kairėje).

NETIKRAS BUMERANGAS
Rudeninė ir vasarinė triušių medžioklė hopių bendruomenei – tiek sportas, tiek ritualinės apeigos. Mylios ilgumo medžiotojų ratas glaudžiasi tol, kol į triušius galima pataikyti svaidomosiomis lazdomis (kairėje). Tai plokščios, lenktos medinės lazdos, dažnai ištapytos, kurios lekia kaip negrįžtantys bumerangai.

Medinė svaidomoji lazda, ištapyta gamtiniais pigmentais

Sausgyslių virvelės, priklijuotos prie medinio lanko, daro jį tvirtesnį

Medinė kačinos lėlė vaizduoja Aholį, lydintį vyriausiąją hopių kačiną, Aototą

Marijos Martines lėkštė su matiniais juodais raštais blizgančiame juodame fone

GARSIOJI KERAMIKA
Per 900 metų pueblų gyventojai išpuoselėjo labai savitą tapytos keramikos stilių. San Ildefonso pueblas tradiciškai puošė puodus dvispalviais geometriniais raštais. 1919 Chulianas Martinesas išrado naują puošybos būdą savo žmonai Marijai, ir ši keramika su matiniais juodais raštais blizgančiame juodame fone ją išgarsino.

Kačinų lėlių galvas paprastai puošia plunksnos

Plėšriojo paukščio plunksna

Kačinų lėlių kaukės kartais būdavo su ragais, kaip ši kačinos šokėjo lėlė

Kačinos lėlė, dovanojama kačinos šokėjo, atseit gąsdina vaiką ir prašo valgyti – bet jei vaikas nurimsta, ji nieko blogo nedaro

Nataska, hopių kačinos lėlė, sudrausmina blogai besielgiančius vaikus

TAI NE ŽAISLAS
Kačinų lėlės buvo ne žaislai, bet svarbiausia pueblų vaikų auklėjimo priemonė. Šios lėlės, vaizduojančios įvairius kačinų tipus, parodydavo vaikams, kas yra kačinos ir ką jos daro. Geriausi kačinų lėlių meistrai buvo hopiai ir zuniai.

Nakačokas – ištapyta medinė hopių kačinos lėlė

Apačiai ir navahai

JUVELYRINIS DIRBINYS
Šis odinis antriešis, pagarsėjęs dėl itin gražaus juvelyrinio darbo, yra papuoštas sidabru ir turkiu navahams būdingu stiliumi.

NEDERLINGI PIETVAKARIŲ KALNAI ir dykumos tapo apačių ir navahų prieglobsčiu. Galimas daiktas, kad jie XV a. atsikraustė į pietus iš tolimųjų šiaurės vakarų. Būdami medžiotojai ir kariai, jie iš pradžių užpuldinėjo savo kaimynus pueblų gyventojus, o vėliau – kolonistus ispanus, stumdami juos į šiaurę nuo Meksikos. Iš vienų ir iš kitų jie išmoko naudingo žemdirbystės meno. Navahai augino avis, dirbo žemę ir rengdavo antpuolius, kol vietinės amerikiečių pajėgos, vadovaujamos Kito Karsono (1809–1868), 1864 privertė juos pasiduoti. Atkurdami senąjį gyvenimo būdą, jie dar ėmėsi sidabro apdirbimo. Kai kurie apačiai išmoko iš pueblų gyventojų dirbti žemę, bet dauguma liko medžiotojais ir kariais. Kėlę baimę kitoms gentims ir europiečiams kaip nuožmiausi kariai Pietvakariuose, jie patyrė galutinį pralaimėjimą XIX a. pabaigoje.

NARSUS KARYS
Cheronimas (1829–1909) buvo jo meksikietiškas vardas, o apačių vardas Gojantlajus reiškė „Žiovautojas". XIX a. septintajame dešimtmetyje jis tapo garsiausiu apačių kariu ir kovojo su amerikiečiais, kurie brovėsi į apačių žemes. 1877 galiausiai buvo pagautas ir uždarytas į Šv. Karolio rezervaciją Arizonoje. Pabėgęs 1881, jis atnaujino antpuolius, įbaugindamas tiek Meksikos, tiek Amerikos kolonistus. Nuotraukoje matome jį (viršuje, pirmas iš dešinės) prieš pat galutinį jo pasidavimą 1886.

APSAUGINIS APAVAS
Vietoj mokasinų ir odinių blauzdinių, saugančių kojas nuo spygliuotų krūmų, apačiai avėdavo minkštus antilopės ar elnio odos batus, arba „ilguosius mokasinus". Paprastai vyrų ilgieji mokasinai būdavo iki kelių, o moterų – virš kelių.

Akmeninė apačių karo vėzdo galva

Subtilių spalvų karoliukai

Medinis kotas, aptrauktas žaliamine oda, kad vėzdą būtų patogiau laikyti

NUMYLĖTA LĖLĖ
Apačių vaikų žaislai atspindėjo suaugusiųjų pasaulį, kuriame jie augo. Šios skudurinės lėlės plaukai sušukuoti kaip netekėjusios hopių merginos. Kai apačių mergaitė sulaukdavo brandos amžiaus, keturias dienas vykdavo apeigos su ritualinėmis dainomis ir vaišėmis. Kaip ir hopių mergina, apačių mergina vyresnės moters buvo parengiama būsimoms pareigoms ir bėgdavo lenktynių, kad parodytų savo jėgą ir drąsą. Po to ji jau galėdavo tekėti.

Į MŪŠĮ!
Kaip visi Amerikos indėnai, navahai ir apačiai nieko nežinojo apie arklius, kol XVI a. nesusidūrė su ispanų kolonistais. Tačiau jie greitai išmoko jodinėti ir auginti arklius, kurie ypač tiko kare. Navahų botagas (antras dešinėje) labai panašus į Amerikos kaubojų ir Meksikos piemenų rimbą. Apačių karo vėzdas buvo geras ginklas kautis iš arti – šis pavyzdys (pirmas dešinėje) ypač gražiai papuoštas.

Viršutinis rėmas

Lazdelė žiomenims daryti

Spalvoti vilnoniai verpalai

Medinė lentelė paskirsto metmenis

Šukos primuša ataudus

Motyvai, atsiradę nuo XIX a. aštuntojo dešimtmečio, tarp jų ir rombo formos

Vilnoniais siūlais audžiamas kilimėlis pririšamas prie apatinio rėmo

TRADICINIS AUDIMAS
Navahų legendos pasakoja, kaip Moteris Voras (viena iš šventųjų žmonių ir dvasia) išmokė moteris austi. Pagal tradiciją audimo meną motina perduodavo dukteriai iš kartos į kartą. Dažnai būdavo perduodami ir audimo reikmenys, lentelė metmenims paskirstyti ir šukos ataudams primušti. Visa nuosavybė navahų giminėse pereidavo iš motinos dukteriai.

Šikšna

Raudonai nudažyta karvės uodega

GRAŽUS AUDINYS
Navahai audimo meno išmoko XVII a. pabaigoje iš pueblų gyventojų ir ausdavo iš avių vilnos, avis iš pradžių grobdami iš ispanų. XIX a. viduryje navahų audiniais buvo prekiaujama visuose JAV Vakaruose. Apklotai buvo audžiami margų raštų ir tradicinių spalvų, kintančių laikui bėgant. XIX a. pabaigoje Amerikos pirkliai skatino navahus austi kilimėlius su piešiniais, kaip parodytas viršuje. Dabar šis navahų menas gerai žinomas ir vertinamas visame pasaulyje.

Karoliukais išsiuvinėta apačių tabakinė, papuošta metalo kutais

DAILUS SIUVINĖJIMAS
Apačiai negarsėjo keramika, kaip hopiai, ar audimu ir sidabro dirbiniais, kaip navahai. Tačiau apačių moterys pindavo iš karklų vytelių gražius krepšius ir dailiai siuvinėdavo karoliukais, kaip rodo ši prašmatni tabakinė.

Papagai ir pimai

SAULĖS IŠDEGINTOSE DYKUMOSE, dabartinėje Arizonoje ir šiaurės Meksikoje, daugiau kaip prieš 2000 metų hohokamai tiesė drėkinamuosius kanalus ir vertėsi žemdirbyste. Jų palikuonys buvo pimai ir papagai (jie patys vadino save *O'Odham*, „žmonėmis"). Naudodamiesi paveldėtomis žiniomis apie žemės drėkinimą upių vandeniu, pimai, įsikūrę kaimuose prie Solto ir Chilos upių, augino kukurūzus, moliūgus ir pupeles, o XVIII a. pradžioje jau ir kviečius. Jie turėjo tiek maisto, kad aprūpindavo Kalifornijos kalnakasius ir junionistų kariuomenę per JAV pilietinį karą (1861–1865). Dykumoje gyvenantys papagai liko pusiau klajokliai, nes jų žemę drėkindavo tik sezoninių potvynių vanduo. Raugindami saguaro kaktusų vaisių sultis, jie darė vyną, geriamą per apeigas. Abi gentys turėjo panašias apeigas ir garbino dvi didžiąsias dievybes – Vyresnįjį Brolį ir Žemės Sukūrėją.

Tradicinė raguota rupūžė ant pimų krepšio

VISKAM TINKAMI
Tvirtos pintinės tiko visokiems reikalams. Giliuose apskrituose krepšiuose buvo laikomi kukurūzai, o platesniais ir plokštesniais nešiojami vaisiai, surinkti nuo saguaro kaktusų viršūnių. XIX a. krepšius imta puošti gyvūnų piešiniais.

PYNIMO MENAS
Pimų pynimo įgūdžiai virto tikru menu. Tradicinis buvo pynimas iš kietų vijų – karklo vytelių, apsuktų aplink viksvameldžius. Kontrastingi raštai būdavo kuriami pridedant tamsesnio augalo. Papagai krepšių ornamentus kartais skolindavosi iš ispanų. Kartais krepšys būdavo toks didžiulis, kad pynėjas turėdavo jį baigti įlipęs vidun!

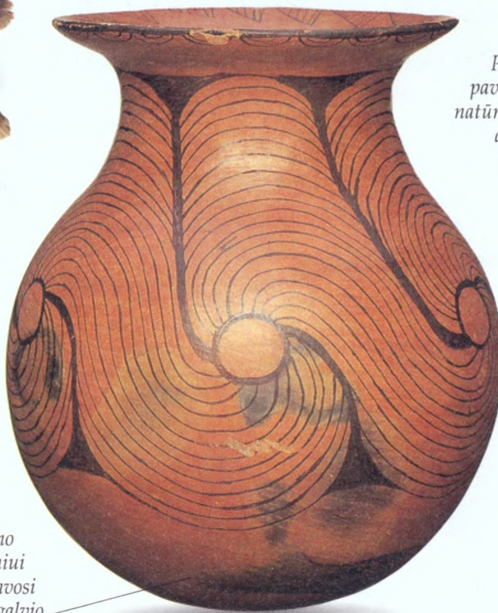
PAVADIS
Papagai buvo pusiau klajokliai, turintys menkus vandens išteklius. Arkliai padėdavo jiems persikraustyti iš vasaros stovyklaviečių dykumoje į žiemos kaimus prie kalnų šaltinių.

Papagų pavadis iš natūralių ir dažytų ašutų

Plunksnomis papuošta oda dengia šį medinį papagų skydą

NETIKRI MŪŠIAI
Tarp papagų ir pimų apeigų buvo ir netikri mūšiai, kuriuose buvo naudojami tokie kaip šis skydai. Nors papagai ir pimai nebuvo tokie nuožmūs puldinėtojai kaip apačiai, karo su kitomis gentimis dažnai neišvengdavo ir buvo puikūs kariai. Per JAV pilietinį karą pimai gynė Arizoną junionistų pusėje ir sumušė Konfederacijos pajėgas. Po 1865 jie, kaip geri žvalgai, tarnavo JAV kariuomenėje ir dalyvavo jos kampanijose prieš apačius.

PAPRASTI, BET GRAŽŪS
Kaip ir kiti Pietvakarių gyventojai, pimai ir papagai lipdė puodus. Tačiau, palyginti su hopiais ir zuniais, jų raštai buvo daug paprastesni.

Dėl apvalaus dugno papagų ąsotis vandeniui gerai laikydavosi pintinėje ant viršugalvio

Erelio plunksnų kupeta puošia juokdario kaukės viršų (ir nugarą)

Plėšriojo paukščio plunksnos

Akies skylė, storai apsiūta siūlais

Papagų juokdario kaukė iš priekio

Papagų juokdario kaukė iš užpakalio

Skraistė, pritvirtinta prie vainiko, kaba ant nugaros

ŠVENTOS PASĖLIŲ APEIGOS
Pimų ir papagų apeigos pirmiausia buvo skirtos svarbiausiam jų gyvenimo darbui: sėkmingai užauginti derlių sausoje žemėje. Kiekviename kaime buvo po žmogų, vadinamą Dūmų Saugotoju, kuris buvo atsakingas už šias apeigas. Kas ketverius metus abi gentys švęsdavo derliaus šventę, vadinamą Vikita. Ritualinių šokių šokėjai – su šventųjų juokdarių apranga ir kaukėmis – vaidindavo žmogaus priklausomybę nuo žemės, oro ir dievybių.

LIETAUS DVASIOS
Gyvenantys dykumoje papagai rengdavo apeigas, prašydami lietaus. Jie keliaudavo ten, kur manė gyvenant lietaus dvasias, ir melsdavo jas grįžti į genties žemes. Kiekvieną vasarą vykdavo ritualas, kurio metu jie išgerdavo baisybę kaktusų vyno, tikėdami, kad apgirtimu išvarę blogį įsiteiks lietaus dvasioms.

Juodas raštas ant drobinio gobtuvo (padaryto iš miltų maišo) simbolizuoja lietaus debesį

Ašutų virvelė, papuošta raudonu audeklu

Toteminių stulpų kraštas

TARP TAMSIŲ MIŠKŲ ir vandenyno pakrantės lietinguose Šiaurės Vakaruose iškilo nuostabi kultūra, europiečių nepaliesta beveik iki XVIII a. pabaigos. Šios srities gyventojai, pasiskirstę maždaug į 30 genčių, niekada nedirbo žemės, tačiau gyveno be didelio vargo, naudodamiesi gausiomis jūros ir miško gėrybėmis, be to, į upes neršti kasmet suplaukdavo lašišos. Turtingo krašto gyventojams užteko laiko sukurti puikiam menui ir hierarchinei bendruomenei, susidedančiai iš kilmingųjų, paprastų žmonių ir vergų. Turtingos šeimos, didžiuodamosi savo padėtimi, demonstravo ją prabangiomis apeigomis ir monumentaliais meno dirbiniais, ypač aukštais mediniais totemų stulpais.

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Šiaurės Vakarų sritis

Varnas virš lokio

Jūrinių ausinukių kriauklių inkrustacija, vėplio ilties rankena

Odos dirželis peiliui prie riešo pririšti

Tlingitų kovos peilio geležiniai ašmenys

KARO BŪRIAI
Tipiškas Šiaurės Vakarų pakrantės kariavimo būdas buvo greiti antpuoliai, norint atsikeršyti arba prisiplėšti grobio ir įgyti vergų. Šiaurinės gentys kariaudamos taip pat siekė išstumti priešus ir užimti daugiau žemės. Kariai dėvėjo medinius šalmus ir šarvus iš žaliamine oda sujungtų lentelių. Ginklai buvo lankai, vėzdai ir peiliai (viršuje). Karo peiliai iš pradžių buvo su akmens ar kaulo ašmenimis, o vėliau su geležies, kai imta ja prekiauti, ir per mūšį būdavo prisirišami prie riešo.

Dailiai išdrožti baltojo paltuso pelekai ant haidų vėzdo

BALTŲJŲ PALTUSŲ ŽVEJYBA
Salose gyvenantys haidai manėsi žvejyba. Baltuosius paltusus jie gaudydavo nuleisdami kablius arti vandenyno dugno. Ištrauktas į paviršių, šias žuvis, sveriančias iki 180 kg, reikėdavo tučtuojau pritrenkti vėzdu, nes jos, stengdamosi ištrūkti, galėjo apversti kanoją. Kanojos būdavo išskobtos iš milžiniško kedro kamieno, o jų pirmagalys papuoštas dailiais drožiniais.

Drožinys haidų toteminio stulpo viršuje vaizduoja varną

TOTEMINIŲ STULPŲ KAIMAS
Architektūra buvo vienas iš didžiausių Šiaurės Vakarų pakrantės gyventojų laimėjimų. Didžiulius medinius namus, kurių sienos buvo iš kedro lentų, prikaltų ant masyvaus kedro karkaso, projektuodavo architektai. Jie vadovaudavo meistrams ir būriams darbininkų, kurie dažnai būdavo vergais paversti kitų genčių indėnai. Viename tokiame name gyveno kelios artimos šeimos. Gyvenamoji vieta atitiko rangą: garbingiausia vieta buvo užpakalinė siena. Lyg antrasis miškas kaimą ženklino totemų stulpai – kai kurie jų būdavo įstatomi namo priekyje, ir tada durimis tapdavo anga stulpo apačioje. Atskirai stovintys stulpai dažnai būdavo paminkliniai.

Įmantrūs drožiniai puošia šį haidų antkapio modelį

GEDULO LAIKOTARPIS
Mirusio haido gedėjimo apeigos vykdavo namuose keturias ar šešias dienas. Paskui jo kūnas būdavo paguldomas į laidojimo dėžę ir išnešamas pro tam tikslui padarytą išėjimą. Palaikai būdavo paliekami laidojimo name, matyt, ne mažesniame kaip paprastas namas, o velionio atminimui pastatomas stulpas.

Nedidelis varlės drožinys

ŠEIMOS PADĖTIS

Totemų stulpai buvo ne stabai, kaip manė krikščionių misionieriai, bet paminklai, liudijantys šeimos padėtį stulpe pavaizduotu genealogijos medžiu. Kiekvienos šeimos legendos pasakojo apie jos ryšį su dvasia, įsikūnijusia kokiame nors gyvūne, tokiame kaip varnas, vilkas, lokys ar erelis. Šias būtybes vaizduojantys drožiniai buvo šeimos ženklai, panašiai kaip herbai viduramžių Europoje.

Totemų stulpas, išdrožtas iš kedro kamieno

Drožiniai totemų stulpo apačioje atspindi vedybinius ryšius ar kitus svarbius šeimos įvykius

Šis stulpas yra 6 m aukščio, bet apskritai totemų stulpas galėjo siekti daugiau kaip 12 m aukštį

PYPKĖS

Tlingitų vyrai nerūkydavo, kol apie 1800 negavo tabako iš baltųjų pirklių. Tada jie pradėjo drožti įmantrias medžio pypkes su metalo kaušeliais, kurias turėjo tik vyrai, nes moterys nerūkė. Drožiniai vaizduodavo šeimos ženklus: šioje tlingitų pypkėje matome du medinius vilkus, ištapytus ir inkrustuotus jūrinių ausinukių kriauklėmis.

Apuokas, išdrožtas totemų stulpo viršuje

Plėšriojo paukščio galva

Išdrožtos paukščio plunksnos

Nedidelis haidų totemo arba antkapio stulpas

TOTEMŲ STULPŲ PASLAPTYS

Turtingos šeimos pavesdavo skulptoriams išdrožti totemų stulpus įvairiomis progomis, bet dažniausiai jų statymas buvo susijęs su laidojimo papročiais: tai buvo paminklai mirusiesiems. Stulpą mirusio vado garbei statydavo įpėdinis, perimantis jo valdžią ir titulus. Kartais mirusio vado kūnas būdavo paguldomas į dėžę stulpo viršūnėje. Totemų stulpo pastatymą visada lydėdavo iškilmingos potlačo apeigos.

Nepakartojamas menas

PER ŽIEMOS APEIGAS Šiaurės Vakarų name, mirgančioje židinio šviesoje, teatrališkai pasirodydavo du didūs menai – ritualiniai šokiai ir įmantriai išdrožtos kaukės. Slaptųjų bendrijų šokiai naujam nariui įšventinti užmegzdavo ryšius tarp protėvių ir dvasių. Kaukėti šokėjai vaizdavo dvasių pasaulio galią ir jų nuolatinį buvimą šalia. Šios apeigos buvo ne tik ritualas, bet ir teatro vaidinimas, nes šokėjai naudodavo įspūdingus efektus, kad jų pasakojama istorija darytų poveikį. Priklausymas bendrijoms, teisė šokti ir kaukių turėjimas rodė privilegijuotą padėtį šioje kultūroje. Šamanai – tiek vyrai, tiek moterys – gydydami taip pat dėvėdavo ritualines kaukes.

Atidaryta kvakiutlių persimainymo kaukė

Kaukės vidus vaizduoja giminės protėvio dvasią

Patraukus virvę, pervertą per akį ir skruostikaulį, kaukė atsidaro

Strypas padeda atverti snapą

Uždaryta kvakiutlių persimainymo kaukė panaši į erelio galvą

Vanago pavidalo medinė haidų tarškynė

ŠAMANŲ TARŠKYNĖS

Gentis gerbė šamanus dėl jų bauginančios galios. Jie įgydavo šią galią, suartėję su dvasių pasauliu per savo pačių dvasią globėją, kurią iššaukdavo giedodami ir barškindami šventąją tarškynę. Buvo manoma, kad žmogus suserga, kai į jo kūną įsibrauna koks pašalinis daiktelis arba kai jis praranda sielą (sakykim, kas nors ją pavagia). Dvasios, dažnai kurstomos raganų, būdavo laikomos kaltomis dėl daugelio ligų. Teatrališkomis apeigomis, už kurias reikėdavo sumokėti, šamanas pagydydavo – ištraukdavo tą pašalinį daiktą arba grąžindavo prarastą sielą. Paskui būdavo surandama ir nubaudžiama ragana.

Paukščio akis iš jūrinės ausinukės kriauklės

Tris piktų kėslų turinčias raganas saugo aštuonkojis

Jūrinės šarkos pavidalo medinė tlingitų šamano tarškynė

Miręs žmogus, įkišęs liežuvį tulžiui į snapą

Raudonas rutuliukas – tai saulė, kuri buvo pavogta, bet dabar varno paleidžiama šviesti pasauliui

Varno pavidalo medinė tlingitų tarškynė

SLAPTOSIOS BENDRIJOS

Kvakiutliai, kurie tikriausiai pirmieji pradėjo steigti slaptąsias bendrijas, galiausiai paplitusias visuose Šiaurės Vakaruose, turėjo jų tris – Šamanų bendriją, atstovaujančią baisioms ir grėsmingoms dvasioms; dluvulaksus, susijusius su dangaus dvasiomis; ir nutlamus, kurių protėvis buvo vilko dvasia. Šamanų bendrijai svarbiausia buvo kanibalo dvasia – jai skirtų apeigų, vadinamų Hamatsa, šokėjai buvo labai gerbiami ir dėvėdavo itin puošnias kaukes. Kvakiutlių Žiemos apeigų, trunkančių keturis mėnesius nuo lapkričio vidurio, tikslas buvo užmegzti ryšį tarp dar neįšventintų jaunuolių ir ypatingos antgamtinės būtybės, – po to jaunuoliai tapdavo atitinkamos slaptosios bendrijos nariais.

Dvasia, pavaizduota beveik kaip žmogus

Piešinys paukščio galvos viduje rodo vidinį akies, šnervės ir snapo vaizdą

Galva turi žmogaus bruožus, tik vietoj nosies matome lenktą snapą

UŽ KAUKĖS

Iš Žiemos apeigų galima išskirti apeigas, išaukštinančias šeimą. Ši įspūdinga kvakiutlių persimainymo kaukė (paukščio galva virsta žmogaus veidu) tikriausiai buvo tokio šokio dalis. Ji būdavo pritvirtinama šokėjui prie galvos pintu rėmu ir gyvulių sausgyslėmis. Du strypai užpakalyje virvelėmis būdavo pririšami prie paukščio galvos šonų, o trečioji virvelė – prie apatinės snapo dalies. Patraukus virveles, erelio dvasia akimirksniu virsdavo dvasia su žiauriu žmogaus veidu.

Bela kulų saulės kaukė

Keturi pailgi veidai su iškeltomis rankomis supa saulę

Išdrožtas ir ištapytas apskritas veidas vaizduoja saulės dvasią

RAUDONA KAIP SAULĖ

Bela kulai gyveno Britų Kolumbijos šiaurėje, tarp dviejų kvakiutlių grupių. Šokių bendrijos narystė, paprastai paveldima, buvo geidžiama privilegija, nes suteikdavo aukštą padėtį. Per keturių naktų Žiemos apeigas bendrijos nariai šokdavo šokius, kurių juos išmokydavo dangaus dvasios. Užsidėję dvasias vaizduojančias kaukes, šokėjai dramatiškai vaidino svarbiausias genties istorijas, susijusias su jos tikėjimais. Kaukės buvo taip išdrožtos, kad darytų didelį įspūdį, todėl kartais būdavo sunku suprasti, kokią dvasią jos vaizduoja.

Potlačo galia

Šiaurės vakaruose įgytas turtas leisdavo užimti aukštą padėtį, o jo išdalijimas per iškilmingas potlačo apeigas tokią padėtį sutvirtindavo. Potlačas – tai dosnus svečių (jų galėjo būti šimtai) apdalijimas dovanomis, kurį šeimininkas rengdavo, kad būtų pripažinta pasikeitusi jo padėtis ar gautos privilegijos. Potlačai nesužlugdydavo dovanotojo, nes šeimininkas kitur būdavo svečias, taigi gaudavo dovanų iš kitų. Bendruomenėje, kur nuolat vyko smarkios varžybos, potlačai sumažindavo įtampą, kitaip galinčią privesti iki karo. Potlačai išliko iki šiol. Kvakiutliai nepaisė Kanados vyriausybės draudimo, galiojusio 1884–1951, o nuo XX a. septintojo dešimtmečio šias apeigas atgaivino ir kitos gentys.

Pagražinimas iš jūrų liūto ūsų

Jūrinių ausinukių kriauklių inkrustacija

Iš medžio išdrožtas bebras su laumžirgiu ant pilvo

Genio plunksnos

Prabangi haidų kepurė rodo jos savininko turtingumą

Šermuonėlio kailis

HAIDŲ KEPURĖ
Šiaurės Vakarų pakrantės gentys meniškai kūrė didingus potlačo kostiumus. XIX a. haidai darė galvos apdangalus apeiginiams šokiams, nusižiūrėję į šiauriau gyvenančias gentis. Tokia kepurė (viršuje) būdavo dėvima kartu su čilkatu (apačioje).

Šeimos ženklas, išraižytas 1 m aukščio haidų varinėje plokštėje

BRANGIAUSIAS TURTAS
Išraižytos skydo pavidalo varinės plokštės buvo labai brangios ir didžiai vertinamos kaip potlačo dovana. Nors šias plokštes kaip turto simbolius Šiaurės Vakarų pakrantės gentys sukūrė dar prieš pasirodant europiečiams, vėliau, kailių prekybos laikotarpiu XIX a., jos dar labiau paplito, nes gentys lengvai galėjo gauti vario.

Vadas Tutlidis ir jo sūnus Fort Ruperte 1894

VARIO PLOKŠTĖS DOVANOJIMAS
Vario plokštės dovanojimas rodė turtus, todėl tai buvo didelė garbė tiek davėjui, tiek gavėjui. Antra vertus, vadas galėjo demonstratyviai sulaužyti vario plokštę, kaip parodyta nuotraukoje (kairėje), kur vadas dovanoja vario plokštę savo sūnaus ir įpėdinio garbei. Dažnai tarp vadų vykdavo įnirtingos varžybos, todėl vienas jų galėjo sulaužyti plokštę ir atiduoti nuolaužas varžovui, tikėdamasis, kad gavėjas sulaužys tokią pat ar dar vertingesnę plokštę arba užsitrauks nešlovę.

POTLAČO APRANGA

Čilkatai ir šokių suknelės (dešinėje) buvo labai vertinami. Tlingitų moterys audė juos iš kalnų ožkų vilnos ir kedro žievės. Audėjoms buvo brangiai mokama, todėl tokie daiktai rodė jų savininko turtingumą. Suknelės būdavo perduodamos giminėms ir demonstruojamos per potlačus, o šeimininkas svečius pagerbdavo, apdalydamas savo suknelės atraižomis.

Simbolinis ženklas, kurį vyrai audėjoms nupiešdavo ant lentos

Kiekvienas žiedas reiškia, kad skrybėlės dėvėtojas surengė vieną potlačą

Skrybėlę puošia šermuonėlio kailis

APEIGINĖ SKRYBĖLĖ

Potlačai vykdavo švenčiant vado vestuves, atidarant naują giminės namą arba pažymint seno vado mirtį. Namų šeimininkas tvarkė sukauptas jūros ir miško gėrybes (kurių dalimi naudojosi) ir rūpinosi ryšiais su kitomis šeimomis. Per potlačus šeimininkui, dėvinčiam apeiginę skrybėlę (kairėje) ir kostiumą, padėdavo kalbėtojas, skelbiantis pranešimus, ir apeigų prižiūrėtojas, sukviečiantis daugybę svečių.

Lokio pavidalo medinis tlingitų dubuo su kriauklių inkrustacijomis

KAS YRA PUOTA?

Per potlačus buvo keliama įspūdinga puota, kuri kartais trukdavo iki 12 dienų. Šeimininkas stengdavosi priruošti daugiau maisto, negu galėdavo suvalgyti svečiai, o šie, rodydami pagarbą, apsirydavo iki blogumo. Maistą sudarė ruonių mėsa, žuvis, uogos ir daržovės, patiekiamos su žuvų taukais induose, panašiuose į šį didelį lokio pavidalo dubenį.

Stilizuotas lokys, išdrožtas tlingitų puotos inde

MENO DIRBINYS

Puotos indai buvo dailiai išdrožinėti meno dirbiniai, akivaizdus šeimos rango ir turto simbolis. Didžiausi, beveik mažos kanojos dydžio ir formos, būdavo dedami prieš garbingiausius svečius, ir šie valgydavo iš jų kalnų ožkos rago ar mediniais šaukštais. Paprasti svečiai valgydavo iš mažesnių indų, tokių kaip šis tlingitų pavyzdys (viršuje).

Pinant šią tlingitų skrybėlę panaudotos plonos eglių šaknų gijos

Varnos piešinys reiškia šeimos ženklą

Ši skrybėlė paprastai pinama lietingu oru, kad medžiagos neperdžiūtų

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Subarktinė sritis

Šiaurės medžiotojai

GYVENIMAS SUBARKTINĖJE SRITYJE reikalavo ypatingo išradingumo, drąsos ir pasitikėjimo savo jėgomis. Tolimosios šiaurės miškuose ir tundroje vasaros buvo trumpos, žiemos – baisiai šaltos. Šiame atšiauriame krašte svarbiausią gyvenimo dalį sudarė maisto paieškos. Visos 30 Subarktinės srities genčių, prisitaikiusios prie klajoklinio gyvenimo būdo, manėsi medžiokle ir žvejyba. Čipevianai priklausė nuo karibų ir sekė paskui dideles šių šiaurinių elnių kaimenes jų sezoninių migracijų metu. Odžibvai buvo miškų medžiotojai ir keliaudavo tarp vasaros ir žiemos stovyklų. Taigos (spygliuočių miškų) naskapiai medžiojo karibus, amerikinius briedžius ir bebrus. Mėsa ir žuvis atsargoms buvo džiovinama saulėje arba rūkoma. Šiam plačiam kraštui buvo būdingi vigvamai, sniegbačiai, beržo tošies kanojos ir odiniai drabužiai.

Vaikiškų odžibvų kailinių gobtuvas apsaugo veidą nuo žvarbaus šalčio ir vėjo

Odos raišteliai

Supintos triušio kailio juostelės

ŠILTI ŽIEMINIAI DRABUŽIAI
Žiemos aprangą, paprastai pasiūtą iš raugintos karibų odos su kailiu vidinėje pusėje, sudarė kailiniai, pirštinės, blauzdinės arba kelnės, mokasinai ir gobtuvai. Vaikai kartais nešiodavo kailinukus, supintus iš triušio kailio juostelių. Rytų ir vakarų gentys labai skirtingai puošdavo drabužius. Pavyzdžiui, rytiečiai puošdavo paltus tik raudonais raštais, o tolimųjų vakarų gyventojai naudojo dygliakiaulių dyglius, kriaukles ir karoliukus.

MAGIŠKA GALVA
Nors lokiai buvo medžiojami, Subarktinės srities gyventojai jų bijojo tikėdami, kad juose gyvena galingos dvasios. Todėl kaukolės, kuriose likdavusi lokio dvasia, buvo saugomos kaip turinčios burtų galią. Medžiotojas lokio dvasią prašydavo maisto ir sėkmės būsimose medžioklėse.

Paprastas kri genties kaukolės pagražinimas reiškė pagarbą lokio dvasiai

Karoliukais išsiuvinėtas piešinys rodo europiečių įtaką

Iš siūlų suvyta virvelė

Slavių tabakinė

LOKIO KAILIO KAPŠELIS
Dvasias (tiek gerąsias, tiek piktąsias) buvo stengiamasi permaldauti maldomis ir tabako aukomis – kylantis dūmas ramino dvasias. Tabakas buvo labai svarbus religiniame ir kasdieniniame genties gyvenime. Tabako kapšelis dažnai būdavo įteikiamas kaip kvietimas į apeigas ar puotą, ir tokią dovaną gavėjas laikydavo didele garbe.

Aštriu karibaus kaulo galu nuo odos nugremžiama mėsa

ODOS IŠDIRBIMAS
Karibų odų išdirbimas buvo moterų darbas, ilgas ir nešvarus. Perskeltais karibų kaulais, kaip šiedu čipevianų pavyzdžiai, moterys nugremždavo mėsą ir plaukus, jei jų nereikėdavo. Paskui įtrindavo odą dvokiančiu pūvančių karibaus smegenų nuoviru, kad ji įrūgtų. Nuplautą odą ištempdavo ant rėmo ir išdžiovindavo, po to rankomis tampydavo ir daužydavo tol, kol ji pasidarydavo lanksti. Galiausiai, kad geriau laikytųsi, oda būdavo aprūkoma virš ugnies.

Suaugusio naskapio sniegbatis

Tinklelis, pririštas prie rėmo

BRIEDŽIO MEDŽIOKLĖ
Šiame Džordžo Ketlino paveikslo fragmente medžiotojas su sniegbačiais laiko rankoje ietį. Jis lengvai šliuožia sniego pusnimis, persekiodamas amerikinį briedį. Vėjas užgoždavo sniegbačių čiužesį, o saulėtu oru žvėrių pėdos sniege sukietėdavo ir būdavo lengviau sekti jų pėdsakais.

Tinklelio skylutės, išbadytos medžio ar kaulo adatomis

Odos dirželiai sniegbačiui prisirišti prie kojos

Žaliaminės odos, dažniausiai amerikinio briedžio, tinklas

Beržinis rėmas

PER GILŲ SNIEGĄ
Sniegbačiai padėdavo Subarktinės srities gyventojams, medžiojantiems ir besikraustantiems iš vienos stovyklos į kitą, pasiekti vietas, neprieinamas dėl gilaus sniego. Nuo sniegbačių žiemą priklausė briedžių medžioklė. Medžiotojas galėjo lengvai sekti gyvūnų pėdomis ir sparčiai šliuožti per pusnis, o briedis įklimpdavo.

SNIEGBAČIŲ GAMYBA
Sniegbačių rėmai buvo daromi iš ilgų beržo šakų, suminkštintų garais ir sulenktų, o paskui išdžiovintų. Po to į rėmą būdavo įstatomi skersiniai. Tinklelis (vadinamas „babišu") būdavo išbadomas vientisose žaliaminės odos juostose. Sniegbačių forma priklausė nuo krašto ypatybių ir sniego dangos. Tolimojoje šiaurėje batai buvo ilgi ir siauri, o rytuose ir pietuose – apvalaini ar apskriti, kaip rodo šis vaikiškas kri genties sniegbatis.

Rytų Kanados naskapis, tempiantis toboganą

TOBOGANAS
Krovinius per sniegą tempti buvo lengviau su toboganais. Subarktiniai toboganai paprastai buvo daromi iš medžio lentų, garais užriestų priekyje, kad geriau slystų sniegu. Jie galėjo būti įvairaus ilgio, iki 2,5 m. Toboganus paprastai vilkdavo žmonės, nors kai kurios gentys, pvz., odžibvai, įkinkydavo šunis. Tačiau naskapiai niekino savo amžinus priešus eskimus, naudojančius šunų roges.

VASAROS STOVYKLA PRIE HURONO EŽERO
Kanados dailininkas Polis Keinas (1810–1871) nutapė odžibvų vasaros stovyklos vaizdelį (fragmentas viršuje) XIX a. viduryje. Odžibvai palikdavo žiemos stovyklavietes kovo gale ir vasarą žvejodavo, rinkdavo uogas, laukinius ryžius ir gyvendavo beržo tošies vigvamuose.

Ledinė Arktis

Šiaurės Amerikos žemėlapyje parodyta Arkties sritis

ŽMONĖS MANĖ, kad Arktis (nuo Grenlandijos iki Sibiro) yra baisi nepereinama sniego dykuma, bet ten apsigyveno eskimai. Jų kraštas buvo platus – nuo bemedės tundros, kur žiemą būna 46 laipsniai šalčio, iki Arkties vandenyno, užšąlančio iki 2 m gylio, pakrančių. Taigi eskimai įrodė, kad žmonės – labiausiai prisitaikančios Žemės būtybės. Jie medžiojo ruonius, vėplius, banginius, karibus ir sugalvojo geriausius pasaulyje šaltam orui tinkamus drabužius ir būstus (tokius kaip garsieji iglai, sukraunami iš sniego luitų siaurėjančia spirale). Sausumoje jie naudojo greitas šunų roges, o jūroje – odines valtis: kajakus arba umiakus, iš kurių medžiodavo didžiausius jūros žinduolius.

Lanko templė iš susuktos sausgyslės

Dėl odinių juostelių lanką patogiau laikyti

Varinis eskimų lankas ir strėlė

Priekinė kaulinio koto dalis, pririšta plonomis sausgyslės juostelėmis

Vario antgalis

Strėlės plunksnelė

MEDŽIOKLĖS SEZONAI

Eskimų žiemos stovyklos būdavo ant užšalusios jūros, kur jie medžiodavo jūros žinduolius, daugiausia ruonius. Vasarą žvejoti ir medžioti jie grįždavo į krantą. Rugsėjį, kai karibai susiburdavo į didžiules kaimenes, rengdamiesi migruoti į pietus, būdavo pats vasaros medžioklės įkarštis. Eskimai palikdavo vasaros stovyklas ir sekdavo paskui kaimenes, sumedžiodami daugybę karibų, kurių mėsą vartodavo maistui, o iš kailių siūdavosi žieminius drabužius. Dažniausiai eskimai karibus nusmeigdavo ar nušaudavo iš kajakų, kai jie plaukdavo per nedidelius ežerus, arba varovai juos suvarydavo prie pasaloje tykančių medžiotojų, o šie iš arti šaudydavo strėlėmis.

Vėplio ilties rankena

Plieno ašmenys

VISKAM TINKAMAS PEILIS

Nulupti ruoniui odą ir jį išdoroti buvo moters pareiga. Ji naudojo ulų – pusapskritį peilį medžio ar rago rankena. Šis viskam tinkamas įrankis taip pat būdavo naudojamas odoms gremžti ir maistui taisyti.

Bafino eskimų harpūnas

Odinio lyno ritinys

Lankiniu grąžtuvu pragręžiamos skylės plokštelėje iš vėplio ilties 1902

Kaulo antgalis

Žaliaminės odos templė, apsukta apie kotą

Lankas

Medinis kotas sukasi sukant lanką

Sauthamptono eskimų lankas ir strėlė

VĖPLIŲ ŽIEMOS MEDŽIOKLĖ

Eskimai sumedžiotų vėplių mėsa šerdavo šunis, oda aptraukdavo umiakus, o iltis naudodavo dailiems drožiniams. Vienas medžioklės būdus buvo harpūnuoti ruonius iš umiakų, o paskui nualintus gyvulius nusmeigti ietimi. Kitas – medžioti ruonius, besišildančius saulėje ant ledo, arba prisivilioti juos, plaukiančius palei ledo kraštą. Tada medžiotojas harpūnuodavo ruonį, storąjį harpūno galą lyg inkarą įsmeigęs į ledą ir prie jo pririšęs harpūno lyną. Harpūnas tapdavo galingu kuolu, ir net vėplys nepajėgdavo ištrūkti. Galiausiai nualintą vėplį medžiotojas prisitraukdavo artyn ir nusmeigdavo ietimi.

UGNIES ĮSKĖLIMAS

Eskimai įskeldavo ugnį lankiniu grąžtuvu. Jis galėjo būti naudojamas ir kaip paprastas gręžimo įrankis, ir įskelti ugniai. Sukant kotą byrėdavo pjuvenos, kurios užsidegdavo, medžiui įkaitus nuo trinties.

Neperšlampama striukė iš tvirtai susiūtų ruonio žarnų juostelių

Užtrauktas gobtuvas gerai apsaugo audringoje jūroje

Striukę puošia plunksnos ir oranžiniai mažų paukštelių snapukai

Striukės apačia būdavo pririšama prie kajako krašto, kad vidun nepatektų vandens

PUIKI IZOLIACIJA

Nors eskimų drabužiai lengvi, jie puikiai apsaugo nuo šalčio ir vėjo. Odinė striukė su gobtuvu yra neperpučiama, o tarp jos ir kūno lieka izoliuojantis oro sluoksnis. Jei šią striukę vilkintis žmogus pradeda prakaituoti, jis gali ją „išvėdinti“, patraukęs priekin ties kaklu: tada šiltas oras išeina pro viršų, o šaltas įeina pro plačią apačią. Medžiotojai iš kajakų prisirišdavo striukių apačią prie valties krašto, kad vidun neįsiskverbtų drėgmė. Kai kurie dar nešiodavo neperšlampamas striukes, pasiūtas iš ruonių žarnų (dešinėje).

Sauthamptono, Bafino ir Vakarų Aliaskos eskimų sniego akiniai

AKINIAI NUO SAULĖS

Arkties gyventojai išrado akinius nuo saulės daug anksčiau už europiečius. Nuo sniego ir ledo spindėjimo žmogus gali laikinai apakti. Medžio ar kaulo akiniai, patamsinti iš vidaus, sulaiko didžiąją dalį saulės šviesos. Žiūrėti paliekamas tik siauras plyšys.

Odos dirželis riša medinį kotą ir priekinę jo dalį, padarytą iš vėplio ilties

Metalinis harpūno antgalis ir vėplio ilties galvutė atsiskiria nuo priekinės dalies po smūgio – gyvūnui stengiantis ištrūkti, galvutė sukdamasi drasko žaizdą

Vakarų Aliaskos eskimų pirštų kaukė, išpuošta kailiu ir plunksnomis

Plunksnos puošia ištapytą medinį Vakarų Aliaskos eskimų šalmą

Vėplio ilties drožiniai

APSAUGA NUO SAULĖS

Vasarą eskimai medžiodavo ruonius iš kajakų – greitų, lengvų valčių, kurias buvo nesunku vairuoti vienam žmogui. Neturėdami kitos miško medžiagos, jie karkasą darydavo iš atplukdytų medžių, o paskui aptraukdavo jį išdirbta ruonių oda, įtrinta ruonių taukais, kad neperšlaptų. Norėdami apsaugoti akis nuo vandens ir plaukiančių ledo lyčių spindėjimo, medžiotojai dėvėdavo medinius šalmus, kurie dažniausiai būdavo dailiai išgražinti.

APEIGINĖS KAUKĖS

Per eskimų apeigas šokėjai vyrai užsidėdavo ant veido medžio kaukes, vaizduojančias kokių nors būtybių ar gamtos jėgų dvasias, kaip jos pasirodydavo šamanų regėjimuose. Moterys pasipuošdavo pirštų kaukėmis (tai buvo mažytės vyrų kaukių kopijos), kurios sutelkdavo dėmesį į grakščius rankų judesius.

Naujieji laikai

Prieš šimtą metų Šiaurės Amerikos čiabuviai buvo laikomi „nykstančiais indėnais". Buvo manoma, kad jie galiausiai įsilies į Šiaurės Amerikos baltųjų visuomenę arba paprasčiausiai išmirs, tačiau jie nei įsiliejo, nei išmirė. Dabar Šiaurės Amerikos indėnai, kurių JAV ir Kanadoje gyvena 2,5 mln., daugiau kaip pusė ne rezervacijose, stengiasi atgaivinti genčių tradicijas ir ieško savo vietos nacijoje su daugialype kultūra. Kanados ir JAV vyriausybės, nors ir turėdamos gerų ketinimų, buvo linkusios padaryti rezervacijas priklausomas nuo vyriausybės paramos, tuo tarpu genčių turtas buvo grobstomas biznio interesais. Nevilties apimtų indėnų bedarbystės, sergamumo ir neraštingumo rodikliai smarkiai prašoko nacionalinį vidurkį. Nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio gyvenimą dar labiau dramatizavo karingi protestai, bet jie buvo ne tokie veiksmingi kaip pastangos įstatymo keliu gauti kompensaciją už prarastas teises. Šiandien Šiaurės Amerikos indėnai tikisi susigrąžinti tradicines nutarimų priėmimo ir vadovavimo formas.

Tradicinės mohaukų šukuosenos šiuolaikinė interpretacija

Kokakolos butelis ant pjedestalo

Mohaukų dvasios motyvas

LAIPIOJIMAS PLIENO KONSTRUKCIJOMIS
Mohaukai iš Šiaurės Rytų srities garsėja kaip pavojaus nebijantys ir gabūs tiltų ir dangoraižių aukštuminių konstrukcijų montuotojai. Iš pradžių dvylika mohaukų, pasamdytų 1886, išmokė savo giminaičius ir draugus „laipioti plieno kopėčiom". XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, Niujorke kilus dangoraižių bumui, įsikūrė Mohaukų bendrija, kurios nepaprasti sugebėjimai turi paklausą ir šiandien. Taigi senosios drąsumo ir giminystės tradicijos praverčia šiuolaikinėje statyboje.

ŠIUOLAIKINIS MENAS
Šiaurės Amerikos indėnų etninis savitumas šiandien gali įkvėpti menininką, bet nebūtinai diktuoja jam siužetus. Ričardas Glazeris Danajus, anksčiau dirbęs plieno konstrukcijų montuotoju, ištapė šį šalmą kaip šiuolaikinį mohaukų galvos apdangalą. Čia susipina sarkastiški Amerikos gyvenimo vaizdai, aliuzijos į klasikinį meną ir motyvai, kurie siejasi su mohaukų tradicijomis.

Šiuolaikinis mohaukų „galvos apdangalas", ištapytas Amerikos indėnų dailininko Ričardo Glazerio Danajaus 1982

Aliuzija į Renesanso tapybą

SENOVINĖS APEIGOS
Tradicinės apeigos tebėra svarbios ir prasmingos apačiams. Šokėjai (kairėje), užsidėję simbolines kaukes bei galvos apdangalus ir išsidažę kūnus, vaizduoja gansus (kalnų dvasias). Vadovaujami šamano, gansų vaidintojai atlieka ritualus, prašydami apsaugos nuo priešiškų dvasių arba norėdami išgydyti ligonius. Gansų šokėjai pagyvina ir keturių dienų šventę, vykstančią mergaitei sulaukus brandos amžiaus.

Navahė kepa duoną senovinėje krosnyje, naudodama tradicinius rykus

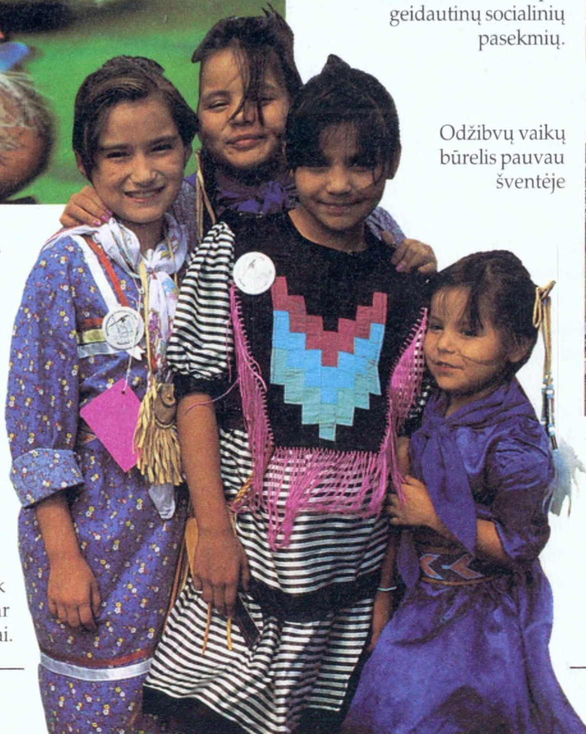
TRADICIJŲ IŠSAUGOJIMAS
Daugiau kaip 200 000 navahų gyvena 6 mln. ha rezervacijų plote, daugiausia Arizonoje – didžiausioje JAV rezervacijoje. Navahai seniai nesutaria dėl to, kiek galima perimti baltųjų gyvenimo būdą. Genties taryba vis dar rengia susirinkimus navahų kalba, ir apeigos (ypač ligų gydymo) genties gyvenime tebėra labai svarbios. Tradicinis navahų menas – audimas ir sidabro apdirbimas – yra reikšmingas pajamų šaltinis.

PAUVAU GALIA
Nors niekada nebuvo užmirštos, pauvau apeigos vėl pasidarė labai populiarios. 1993 jos vyko apie 1000 kartų ir jose dalyvavo beveik 90% Šiaurės Amerikos indėnų. Pauvau – indėnų etninio savitumo išsaugojimo būdas, ir daugelis genčių dalyvauja šiose savaitgalio šventėse, kurių svarbiausią dalį sudaro šokiai. Bendri („tarpgentiniai") šokiai susipina su tradiciniais lenktyniavimo šokiais.

SOCIALINĖS GARANTIJOS
Naudodamiesi 1988 Kongreso aktu suteiktomis teisėmis jų pačių žemėse, Amerikos indėnai trisdešimt trijose JAV valstijose atidarė kazino. Kazino aprūpina indėnus darbo vietomis ir duoda lėšų namų statybai, mokykloms ir sveikatos apsaugai. Tačiau ginčai, kilę dėl lėšų panaudojimo, jau suskaldė gentis, be to, kai kurie vadovai bijo, kad azartiniai lošimai turės nepageidautinų socialinių pasekmių.

Odžibvų vaikų būrelis pauvau šventėje

ŠIAURĖS VAKARŲ GENČIŲ SUEIGA
XX a. aštuntajame dešimtmetyje naujos legalios paramos grupės, tokios kaip Amerikos čiabuvių teisių fondas, laimėjo nemažai bylų, nagrinėjamų JAV Indėnų ieškinių komisijos, įkurtos dar 1946. Dabar ji patenkino ieškinius dėl žemės: lakotai gavo 105 mln. dolerių, o Meino gentys – 40 mln. dolerių kompensaciją. 1991 Kanados vyriausybė ir eskimai susitarė dėl naujos savivaldžios eskimų teritorijos (Nunavuto).

ŠVIETIMAS
Nuo XX a. septintojo dešimtmečio Kanados ir JAV vyriausybės skiria lėšų naujoms švietimo programoms, kurias vykdo pačios gentys. Steigiamos naujos mokyklos (jose mokoma tiek genčių kalbomis, tiek anglų kalba), ir dabar mokyklą lanko beveik visi rezervacijų vaikai.

Rodyklė

Padėka

Dorling Kindersley norėtų padėkoti: Amerikos Gamtos istorijos muziejui, ypač Anibal Rodriguez, Judith Levinson (antropologija); John Davey (leidiniai); Deborah Barral, Mark Gostnell, Lize Mogel, Alan Walker, Marco Hernandez, Rob Muller (parodos); Joe Donato, Tony Macaluso, Martin Daly, Eadwinn Brookes, Aldwin Phillip (elektrotechnikai); Eddy Garcia (priežiūra). Leslie Gerhauser (fotografas asistentas). Sally Rose (papildomos konsultacijos). Helena Spiteri, Tim Button, Sophy D'Angelo, Ivan Finnegan, Kati Poynor, Susan St. Louis (redagavimas ir meninis apipavidalinimas). Dave King, Kate Warren (fotografijos, Žmonijos muziejus).

Dailininkas: John Woodcock

Iliustracijų šaltiniai

(v=viršuje; a=apačioje; c=centre; k=kairėje; d=dešinėje)

American Indian Contemporary Art: Larry McNeil, 62ak. American Museum of Natural History: 36vk (nr. 335493); 43ca (nr. 2A342), 52cad (nr. 44309), 56cad (nr. 121545); E. S. Curtis 39vd (nr. 335534), 46vk (nr. 335553A); J. K. Dixon 28a (nr. 316642). Bridgeman Art Library: D. F. Barry, Bismarck, Dakota 31c; British Museum 18c; Private Collection 32c; Royal Ontario Museum, Toronto 59cad. Trustees of The British Museum: 9ck, 9c. Colorific!/ Black Star: J. Cammick 63ck; P. S. Mecca 62d. Comstock: Georg Gerster 45ca. Hutchison Library: Moser 63ad. The Image Bank: Marvin Newman 63vk. Ann Ronan Image Select: 16vd. Collections of the Library of Congress: 30cd. Magnum Photos: E. Arnold 63vd. Mansell Collection: 25cad, 25a, 49cd. Minnesota Historical Society: 33c. Montana Historical Society, Helena: 34vd. Nevada Historical Society, Reno: 40cdv, 41vd. Peter Newark's Western Americana: jacket, 10cv, 10ca, 12cv, 14vk, 19vd, 23vk, 27cd, 28c, 33vk, 34c, 37ak, 40vk, 46cka. The Arizona Historical Society, Tucson 48vd. Rochester Museum and Science Center, Rochester, NY: (*Formation of the League*, Ernest Smith) 14cd. Royal Ontario Museum, Toronto: (fragmentas iš *Hunting Moose Deer in Winter*) 59vd. Service de la Marine, Vincennes: (fragmentas iš *Culture & Stationis Ratio*, de Bry) 17ad. Smithsonian Institution: Department of Anthropology 30/31 (kat. nr. 358425); National Anthropological Archives 19ad, 26ac, 27vcd, 30vd, 35vd, 41vk, 42cdv, 50cdv, 60acd. Courtesy of The Southwest Museum, Los Angeles: 22c. Frank Spooner Pictures / Gamma: A. Ribeiro 63cd. Trip / Eye Ubiquitous: L. Fordyce 63ac.

ŠIAURĖS AMERIKOS INDĖNAI

Ši savita ir įspūdinga knyga – tai naujas žvilgsnis į nuostabias Šiaurės Amerikos indėnų civilizacijas.

Puikios spalvingos fotografijos, kuriose matome neįprastus galvos apdangalus, karoliukais siuvinėtus mokasinus, brangius sidabro dirbinius ir meistriškai nulipdytus puodus, duoda nepakartojamą šios turtingos kultūros vaizdą.

PAMATYSITE

lokio nagų vėrinį • „juodakojų" tipio modelį • kaukę iš kukurūzų lukštų • krepšį žuvims gaudyti • plunksnuotą čejenų kario kepurę

SUŽINOSITE

apie kačinų apeigas • kodėl didelę reikšmę turėjo meilės lėlės • kaip vėžlio šarvas tapdavo muzikos instrumentu • kas laikoma parfleše • kaip daromas pemikanas

ATSKLEISITE

haidų toteminio stulpo raižinių prasmę • kas yra irokėzų ilgojo namo viduje • ką žiniuoniai nešiojosi savo vaistinėlėse • kaip veikia lankinis gręžtuvas

ir daug daug kitų įdomybių

A DORLING KINDERSLEY BOOK

ISBN 9986-02-318-1

